

Европска комисија
Директорат за предузећа и индустрију

Оквирни програм за конкурентност
и иновативност 2007-2013

Република Србија
Републички завод за статистику

САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ, 2009.

Београд, 2011.

Европска комисија,
Директорат за предузећа и индустрију

Оквирни програм за конкурентност
и иновативност 2007-2013

Република Србија
Републички завод за статистику

ISBN 978-86-6161-004-2

Мр Андра Милојић
Мр Раде Ћирић
Мирјана Смолчић
Сузана Карамарковић
Марина Павловић
Весна Симоновић
Бојка Стевановски

**САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ
ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ, 2009.**

Београд, 2011.

САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ, 2009.

Издавач: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића бр. 5

За издавача: проф. др Драган Вукмировић, директор

Аутори: мр Андра Милојић, мр Раде Ћирић, Мирјана Смолчић, Сузана Карамарковић,
Марина Павловић, Весна Симоновић, Бојка Стевановски

Редакција: мр Андра Милојић, Јелена Здравковић, Катарина Станчић, Мирјана Поповић

Приликом коришћења података објављених у овој публикацији обавезно је навођење извора.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

334.73(497.11)(091)
336.14(497.11)"2007/2009"

САТЕЛИТСКИ рачуни задружног сектора у
Републици Србији, 2009. / Андра Милојић ...
[и др.]. - Београд : Републички завод за
статистику, 2011 (Београд : Портал). - 49, 45
стр. : табеле ; 30 см

Оба рада штампана у међусобно обрнутим
смеровима. - Насл. стр. приштампаног енгл.
превода: Satellite Accounts for Cooperative
Economy of the Republic of Serbia, 2009. -
Тираж 200. - Стр. 3: Предговор ; Preface /
Драган Вукмировић. - Библиографија: стр. 49.

ISBN 978-86-6161-004-2

1. Милојић, Андра, 1951- [аутор]

а) Национални рачуни - Србија - 2007-2009

б) Задругарство - Историја - Србија с)

Задруге - Пословање - Србија

COBISS.SR-ID 181335308

www.stat.gov.rs

Издаје

Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Телефон: 011 2412-922; Телефакс: 011 2411-260

Број страна: 94 • Тираж: 200

Штампа

Portal DOO, Борча, Лафонтенова 1

ПРЕДГОВОР

Ова студија у сажетој форми приказује основне принципе и методе за израду сателитских рачуна, као и њихову практичну примену у изради сателитских рачуна задружног сектора у Републици Србији. Општи методолошки оквир за израду сателитских рачуна дат је у приручнику Европске комисије и CIRIEC-а „Manual for Drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy: Co-operatives and Mutual Societies“.

Студија се састоји од седам поглавља: у првом поглављу дате су уводне напомене о Систему националних рачуна и сателитским рачунима; у другом поглављу дат је историјат задругарства у Србији; треће поглавље бави се правним оквиром пословања задруга и задружних савеза; четврто поглавље односи се на изворе података који су коришћени приликом израде сателитских рачуна задружног сектора; у петом поглављу дата је анализа најважнијих пословних показатеља задружног сектора; у шестом поглављу приказани су немонетарни показатељи задружног сектора; седмо поглавље посвећено је анализи макроекономских агрегата задружног сектора у целини и по делатностима, и у њему је дат квантитативни приказ сателитских рачуна.

Уверени смо да ће разноврсност приказаних података омогућити свеобухватно праћење економске активности задружног сектора и пружити значајне информације широком кругу корисника. Надамо се да ће резултати ове студије представљати и основу за креирање развојне политике задружног сектора у Републици Србији.

Студија је припремљена у Сектору за националне рачуне, цене и пољопривреду.

Београд, јануар 2011.

Директор

Проф. др Драган Вукмировић

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	3
1. МЕСТО САТЕЛИТСКИХ РАЧУНА У СИСТЕМУ НАЦИОНАЛНИХ РАЧУНА	7
2. ИСТОРИЈАТ ЗАДРУГАРСТВА У СРБИЈИ	12
3. ПРАВНИ ОКВИР ЗА ПОСЛОВАЊЕ ЗАДРУГА И ЗАДРУЖНИХ САВЕЗА	15
3.1. Задруге.....	15
3.2. Задружни савези	17
4. ИЗВОРИ ПОДАТАКА	18
4.1. Финансијски извештаји.....	18
4.2. Истраживање о пословању задруга и задружних савеза	18
5. АНАЛИЗА ПОСЛОВАЊА ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА.....	21
5.1. Трендови.....	21
5.2. Анализа пословног промета и добити	22
5.3. Рацио анализа финансијских извештаја	23
6. НЕМОНЕТАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА.....	25
6.1. Број и величина пословних субјеката.....	25
6.2. Запослени	28
6.3. Задругари.....	30
7. САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ	32
7.1. Анализа макроекономских агрегата задружног сектора	32
7.2. Квантитативни приказ сателитских рачуна	34
7.2.1. Сателитски рачуни за задружни сектор у целини	34
7.2.2. Сектор А - Пољопривреда, лов и шумарство	36
7.2.3. Сектор Б - Рибарство.....	36
7.2.4. Сектор В - Вађење руда и камена	37
7.2.5. Сектор Г - Прерађивачка индустрија.....	37
7.2.6. Сектор Д - Производња електричне енергије гаса и воде	38
7.2.7. Сектор Ђ - Грађевинарство.....	38
7.2.8. Сектор Е - Трговина на велико и мало, оправка возила	39
7.2.9. Сектор З - Саобраћај, складиштење и везе	39
7.2.10. Сектор Ј - Послови с некретнинама, изнајмљивање	40
7.2.11. Сектор Ј - Образовање	40
7.2.12. Сектор Љ - Здравствени и социјални рад	41
7.2.13. Сектор М - Друге комуналне, друштвене и личне услуге	41
АНЕКС 1 - УПИТНИК.....	43
ЛИТЕРАТУРА	49

1. МЕСТО САТЕЛИТСКИХ РАЧУНА У СИСТЕМУ НАЦИОНАЛНИХ РАЧУНА

Национални рачуни су специфична сфера економије, која је скоро у потпуности, по садржини и форми, иста у свим савременим светским системима, што је чини посебном у односу на друге области. Систем националних рачуна (SNA – System of National Accounts), као међународно прописани стандард, настао је услед потребе за дефинисањем јединствене макроекономске презентације система података о економским структурама и токовима упоредивим на међународном нивоу. Резултат је континуираног вишедеценијског рада великог броја економских стручњака из целог света.

SNA представља свеобухватан, јединствен и хармонизован скуп макроекономских рачуна, биланса стања и табела, који се базира на међународно усвојеним појмовима, дефиницијама, класификацијама и рачуноводственим правилима. Дефинисан је у форми која пружа систематичну слику економске активности једне земље уз истовремену практичну примену економске теорије. На овај начин стандардизовано је међународно поређење економија.

Подаци националних рачуна, пре свега, пружају информације које обухватају различите врсте економских активности и сектора економије, па самим тим омогућавају праћење значајних економских категорија као што су: производња, инвестиције у основне фондове, потрошња домаћинства, државна потрошња, увоз, извоз и др. Национални рачуни омогућавају да се утврде и објасне узрочни механизми који делују унутар економије. Оваква анализа има облик процењивања параметара функционалних односа између различитих економских категорија уз помоћ примене економетријских модела на основу временских серија података у текућим и сталним ценама. Они су незаобилазни за вођење економске политике и доношење одлука на свим нивоима државе и унутар предузећа.

Сателитски рачуни су интегрални део система националних рачуна. Представљају повезан систем трансакција, рачуна и билансних ставки забележених на годишњем нивоу. Њихов велики значај произлази из чињенице да представљају доследан скуп индикатора који обезбеђује прецизну слику о специфичним сегментима економије. Многи елементи приказани у сателитским рачунима не могу се видети у Систему рачуна јер су или посредно употребљени у обрачунима или представљају саставни део категорија приказаних на највишем нивоу.

Сврха сателитских рачуна је да задовоље потребе за специфичним подацима о економским активностима одређених области економије. Сателитски рачуни се фокусирају на давање објашњења и анализу обезбеђујући много детаљније обрачуне прегруписавањем појединих ставки исказаних у SNA, као и додатне информације као што су нпр. немонетарни токови. Из тих разлога могу да одступају од прописих концепата SNA, уз истовремено повезивање са концептима економске теорије и праксе (завршни рачуни, пословни планови, пореска и монетарна политика).

Сателитски рачуни су поуздани у оној мери у којој то дозвољавају подаци који се користе за њихово састављање. Извори података су разноврсни и покривају читав низ економских и финансијских показатеља директно или индиректно повезаних са агрегатима рачуна. Директни извори података представљају истраживања посебно креирана за потребе сателитских рачуна, на основу којих се директно могу изводити вредности појединих агрегата, док су индиректни извори података посебна истраживања у статистичком систему, намењена за праћење специфичних области економије или обележја (производња, цене, зараде, запослени и сл.). Поред статистичког система, као индиректни извори могу се користити и административни подаци који нуде велики број статистичких информација. Овакви подаци нарочито су корисни за оне области које је немогуће обухватити текућим истраживањима.

Основне карактеристике сателитских рачуна су:

- базирају се на јасно датим дефиницијама SNA, што обезбеђује расположивост, упоредивост и израду према међународним стандардима,
- одређени концепти SNA могу се примењивати у модификованој форми,
- веома су детаљни,
- поред монетарних показатеља, садрже физичке (количине, комади и сл.) и друге немонетарне показатеље (пол, старост, занимање и сл.), и
- дозвољена је примена статистичких и математичких модела.

С обзиром на то да је реч о великом броју информација, најбољи начин за њихово систематично приказивање је путем рачуна. Систем рачуна приказује како производња ствара нове и трансформише већ постојећу робу и постојеће услуге, док у исто време ствара доходак који се касније расподељује и прерасподељује. Рачуни се уређују према основним правилима која важе за све рачуне и састоје се од леве и десне стране рачуна. Десну страну текућих рачуна чине извори средстава, односно трансакције које увећавају економске вредности јединица или сектора. Лева страна приказује употребу средстава и повезана је са трансакцијама које смањују економске вредности јединица или сектора. Сваки рачун садржи и такозвану билансну ставку која је разлика (салдо) између десне и леве стране рачуна. Једна од карактеристика система рачуна је да се билансна ставка једног рачуна преноси на други, следећи у низу рачуна, и прва је ставка на десној страни тог рачуна. Другим речима, ова ставка затвара један, а отвара други рачун. На овај начин су сви рачуни повезани у једну целину. Билансна ставка (салдо) може се исказати у нето и бруто вредности. Разлика између бруто и нето вредности је у потрошњи основних фондова. Бруто вредност билансне ставке садржи потрошњу основних средстава.

Систем рачуна дели се на три групе:

- рачуне текућих трансакција,
- рачуне акумулације, и
- билансе стања.

Рачуни текућих трансакција односе се на производњу, расподелу, прерасподелу и употребу дохотка, и деле се на:

- рачун производње и
- рачуне дохотка.

Први у низу текућих рачуна јесте рачун производње. Тај рачун приказује аутпут (резултат производње), као и међуфазну потрошњу (употреба добара и услуга да би се остварила производња). Рачун производње почиње ставком аутпута на десној страни рачуна, тј. на страни извора, а на левој страни, страни употребе, налазе се ставке међуфазне потрошње и потрошње основних фондова. Билансна ставка у овом рачуну је додата вредност. Бруто додата вредност добија се када се од аутпута одузме међуфазна потрошња, а нето додата вредност добија се одузимањем потрошње основних фондова од бруто додате вредности.

Другу групу текућих рачуна чине рачуни дохотка који приказују како се формира доходак у процесу производње, а затим како се тај доходак даље расподељује, прерасподељује и употребљава. Ова група састоји се од:

- рачуна формирања дохотка,
- рачуна распоређивања примарног дохотка,
- рачуна прерасподеле дохотка, и
- рачуна употребе дохотка.

Рачун формирања дохотка је наставак рачуна производње и приказује дистрибутивне трансакције које су директно повезане с процесом производње, тј. приказује где се основни доходак ствара. У стварању дохотка учествују следећи фактори: рад, капитал и држава (кроз порезе на производе и порезе на производњу). На страни извора налази се бруто додата вредност, која се преноси с рачуна производње. На страни употребе налазе се две ставке које приказују како се употребљава бруто додата вредност. То су накнаде запосленима примљене као резултат ангажовања у процесу производње и порези и субвенције на производњу који су плаћени или примљени као последица производње. Обе ове ставке могу да буду плаћене и нерезидентима од стране резидентних произвођача. Билансна ставка овог рачуна је пословни вишак/мешовити доходак. Бруто пословни вишак/мешовити доходак добија се као разлика између десне стране рачуна (бруто додате вредности) и леве стране рачуна (накнада запосленима, пореза на производњу и увоз минус субвенције). Пословни вишак је вишак који је остао у процесу производње пре него што се одузму трошкови камата, плаћене ренте или доходак од својине (власништва), који се плаћа за финансијске фондове, земљиште или друге материјалне непроизведене фондове који су потребни за производњу.

Рачун распоређивања примарног дохотка односи се на резидентне институционалне јединице или секторе као примаоце дохотка. Садржи и вредности примљеног и плаћеног дохотка од својине (власништва) од стране сектора. Због тога што није директно повезан с производњом, рачун распоређивања примарног дохотка не формира се по делатностима. На страни извора рачун приказује две врсте дохотка који су институционалне јединице или сектори примили. Један је доходак који је примљен у процесу производње или од стране државе, и састоји се од:

- накнада које су примили запослени чланови домаћинства,
- пореза (умањеног за субвенције) на производњу и на производе, и
- пословног вишка/мешовитог дохотка који се преноси с претходног рачуна.

Следећа врста дохотка који прима институционална јединица јесте доходак од својине (власништва), који је настао као последица власништва финансијске и материјалне непроизведене имовине (најчешће земљишта или рудног богатства). Састоји се од:

- дивиденди, камата, дохотка који се приписује власницима полиса осигурања и сличног дохотка који примају власници финансијске имовине, и
- ренте коју примају власници који изнајмљују земљиште или рудна богатства другим јединицама.

На страни употребе налази се само доходак од власништва плаћен кредиторима, власницима, акционарима. Билансна ставка јесте примарни доходак, који је једнак разлици између примљеног и плаћеног дохотка.

Рачун прерасподеле дохотка приказује како се примарни доходак трансформише у расположиви, посредством примања и давања у виду текућих трансфера. Овај рачун приказује други корак у расподели дохотка. На страни извора приказани су примљени, а на страни употребе плаћени трансфери. Трансфери су трансакције у којима једна институционална јединица даје добра, услуге или имовину некој другој јединици, а у замену за то не добија никакво добро, услугу или имовину.

Расположиви доходак је билансна ставка рачуна. Добија се када се примарном дохотку додају сви примљени, а одузму сви текући трансфери.

Рачун употребе дохотка приказује како се расположиви доходак распоређује на финалну потрошњу и штедњу. На десној страни рачуна налази се билансна ставка са рачуна прерасподеле дохотка (расположиви доходак), а на левој страни корекција за промене деоничког капитала домаћинстава у пензионим фондovima. Штедња, као билансна ставка, затвара рачуне дохотка и повезује ове рачуне са рачунима капитала. Штедња представља део расположивог дохотка који није употребљен за финалну потрошњу добара и услуга. Када је штедња позитивна, неутрошени део расположивог дохотка биће употребљен за набавку имовине или смањење дугова. У супротном, када је штедња негативна, тј. када се потрошило више добара и услуга за финалну потрошњу од расположивог дохотка, долази до губитка. То подразумева отуђивање неких финансијских или нефинансијских фондова да би се ови губици покрили. На овај начин штедња повезује текуће рачуне са рачунима акумулације.

Рачуни акумулације приказују промене настале током обрачунског периода – у имовини, обавезама и сопственим средствима које поседују јединице (трансакције капитала и финансијске трансакције), и деле се на:

- рачуне капитала,
- финансијске рачуне, и
- рачуне осталих промена фондова.

Рачун капитала приказује трансакције повезане с набавком нефинансијских фондова, као и капиталне трансфере који укључују редистрибуцију богатства. На десној страни рачуна налазе се штедња, која је билансна ставка из претходног рачуна и примљени капитални трансфери. На левој страни налазе се дати капитални трансфери, бруто инвестиције у основне фондове, промене у залихама и нето стицање непроизведених нефинансијских фондова. Билансна ставка на рачуну представља нето позајмице или нето задужења. Када је билансна ставка на рачуну негативна, то значи да приказани негативни износ захтева позајмице, односно повећање задужења.

Финансијски рачун приказује трансакције које се односе на финансијску активу и пасиву и које се одвијају међу институционалним јединицама, као и између институционалних јединица и иностранства. На левој страни евидентирају се нето стицања финансијских фондова, док се на десној страни евидентира настанак обавеза умањен за отплаћене обавезе. Рачуном су обухваћене следеће категорије:

- готовина и депозити – готовину чине папирни и метални новац у оптицају који се користе као средство плаћања, док се у депозите сврставају преносиви (безготовинска средства плаћања) и непреносиви депозити, односно штедни и орочени депозити у домаћој и страниј валути,
- хартије од вредности, осим деоница - менице, обвезнице, комерцијални папири и слични инструменти којима се уобичајено тргује на финансијским тржиштима,
- зајмови - краткорочни и дугорочни зајмови које банке и друге финансијске организације одобравају предузећима, држави, домаћинствима и сл.
- деонице и остали деонички капитал – хартије од вредности којима се након што су подмирена сва потраживања поверилаца потврђује право на имовину и профит компаније, што подразумева право власништва, право гласа, право на дивиденду и др.,
- техничке резерве осигурања - нето деонички капитал домаћинстава у животним осигурањима и пензионим фондовицама и уплате премија и резерви на име ванредних потраживања, и
- остали рачуни потраживања/обавеза - аванси за послове који су у току, као и трговачки кредити, искључујући зајмове за финансирање трговачких кредита

“Pares cum paribus facillime congregantur”,
(„Једнаки се са једнакима најлакше удружују”)

Цицерон

2. ИСТОРИЈАТ ЗАДРУГАРСТВА У СРБИЈИ

У својој дугој историји, задругарство у Србији имало је своје успоне и падове, у зависности од друштвено-економских и политичких услова актуелних за то време. Прва задруга у Србији основана је 29. марта 1894. године у селу Враново код Смедерева, као пољопривредно-кредитна унија. Оснивање ове задруге уследило је одмах након оснивања првих задруга у европским земљама, као резултат растуће потребе сиромашних сељака да се бране од зеленаша и трговачких шпекуланата. Наредне године основано је Удружење српских пољопривредних задруга и, заједно са другим националним удружењима овог типа, учествовало је у оснивању Међународног задружног савеза – ИСА у Лондону, 1895. године. Само три године касније усвојен је први закон који регулише ову област – Закон о занатским и земљорадничким задругама. До 1900. године, основано је више од 650 занатских и земљорадничких задруга.

Тридесетих година прошлог века почињу да се оснивају омладинске и студентске задруге као вид интересног удруживања младих за рад на привременим и повременим пословима. Прва студентска задруга у Београду основана је 1931. године на иницијативу угледних професора. Послови који су се нудили тадашњим студентима били су везани за разношење млека, продају уџбеника и таксених маркица, као и лакши физички послови. Истовремено се увећавао и број занатских, потрошачких, а посебно земљорадничких задруга, тако да је до почетка Другог светског рата постојало више од 3500 задруга. Неколико фактора допринело је оснивању овако великог броја задруга у Србији. Велика светска економска криза 1929. године имала је изразито негативан утицај на националну економију, а посебно на пољопривреду, као и задруге које су пословале у оквиру пољопривреде. У 1931. години нарастали дугови из претходног периода делом су били отписани, а делимично рефинансирани у форми нових кредита са повољнијим условима за отплату дуга од стране државе. То свакако не значи да је Краљевина Југославија побољшала ситуацију у својој пољопривреди, али је успела да ублажи последице светске економске кризе и да омогући сеоском становништву да преко задруга опстане и у одређеној мери побољша свој економски статус. Закон о привредним задругама усвојен је 1937. године у тадашњој Краљевини Југославији.

Основни закон о земљорадничким задругама из 1949. године задругу је дефинисао као „економску организацију у коју се радно сељаштво удружује ради унапређења пољопривредне производње, подизања свог животног стандарда и изградње социјализма на селу“. Овај закон предвиђао је две форме удруживања – опште земљорадничке задруге и сељачке радне задруге, које су настајале по угледу на совјетске колхозе, односно простим уједињавањем сељачких газдинстава. После 1957. године мењају се карактер и улога задруга у развоју пољопривреде и села. На значају су добиле опште земљорадничке задруге које су својом разноврсном делатношћу обогаћивале и унапређивале целокупни живот села – укључујући економске, културне и социјалне аспекте. Штавише, ове задруге уносиле су многе иновације у пољопривредну производњу, јачајући задружне фондове, чиме је значајно повећан стандард сеоског становништва и квалитет живота на селу.

Почетком шездесетих година прошлог века оснивају се и прве стамбене задруге за решавање стамбених потреба својих чланова. Оне су се изузетно брзо развијале тако да је до краја шездесетих на простору бивше Југославије било већ 1400 стамбених задруга. Када је реч о потрошачким задругама, период шездесетих година означава почетак њиховог слабљења јер њихову функцију постепено преузимају класична трговина и синдикалне организације.

Период након 1965. године био је један од најнеповољнијих у историји земљорадничког задругарства на овим просторима, са правом окарактерисан и као „мрачно доба“ за земљорадничке задруге у Србији. У то време задруге су биле коришћене као политички инструмент за принудну колективизацију пољопривредних произвођача и подруштвљавања њихове имовине са изразитим и дугорочним негативним последицама на задруге и њихове чланове. Привредна реформа из те године дала је могућност земљорадницима да успостављају производно-економске односе са другим привредним субјектима из области прераде и промета (сви привредни субјекти морали су да послују на принципу економије рада), што је за последицу имало значајно смањење броја задруга. Мање задруге, као и оне које нису успешно пословале, утапале су се у веће задруге или друге организације, губећи свој задружни идентитет у том процесу. Током шездесетих година прошлог века нису боље прошли ни задружни савези. Након усвајања Закона о јединственим привредним коморама 1962. године, задружни савези изгубили су статус правног лица и наставили са радом као секције за задругарство при привредним коморама које су, сходно том закону, постале правни следбеници целокупне, веома вредне имовине задружних савеза. Након доношења Устава 1974. године, на основу којег је усвојен Закон о удруживању земљорадника, задружни савези су 1976. године поново стекли статус правног лица – али без имовине.

Привредна и друштвена реформа из 1989. године уноси радикалне промене у привредни и политички систем земље. Прихваћен је концепт одрживог привредног развоја – интегралног развоја сеоских средина, у којима, осим примарне производње, треба да се развијају и непољопривредне делатности. У оквиру аграрне политике значајнију улогу добијају пољопривредна газдинства, као самостални економски субјекти, јер су укинута сви лимити који су спутавали њихов економски развој. У плурализму својинских облика

реафирмише се задружна својина и даје се могућност слободног удруживања пољопривредних газдинстава у земљорадничке задруге. Савезним Законом о задругама из 1990. године прописано је да се задружна имовина врати ранијим корисницима којима је одузета без надокнаде, што је потврдио и Закон из 1996. године.

У периоду транзиције и убрзане приватизације појавио се низ проблема у вези са задружном својином. Из Закона о задругама који је усвојен 1996. године јасно произлази обавеза да се имовина ранијих задруга, која је организационим и статусним променама пренета без накнаде другим корисницима – који нису задруге – мора вратити задругарима чија је то имовина била. Уколико та задруга не постоји, имовина се враћа задрузи исте врсте која послује на подручју некадашње задруге. Судови код којих се воде спорови око враћања задружне имовине углавном инсистирају на утврђивању чињеничног стања – да ли је задруга била власник или само корисник тражене имовине, чиме се додатно отежава решавање овог проблема, и то посебно ако се узме у обзир да су од 1953. до 1988. године сва правна лица била третирана само као корисници друштвене својине над средствима за производњу. Овоме се може додати још једна неповољна чињеница, а то је републички закон из 1992. године о упутствима и начину и поступку утврђивања и евидентирања пољопривредног земљишта у државној и друштвеној својини, који уопште не помиње задружну имовину, односно земљиште у задружној својини. Огроман број задруга нашао се у веома лошој економској ситуацији, са хроничним недостатком капитала који је неопходан за њихово пословање.

Актуелни Устав Републике Србије познаје три облика својине – јавну (државну), приватну и задружну, чиме је створена добра основа за ревитализацију задругарства у Србији, као и унапређење рада и пословања задруга. У стратешким документима и саопштењима званичника чести су позиви за обнову задругарства и ширења – како је то Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде назвало – „нове генерације“ задруга које би биле финансиране у складу са међународним принципима и праксом европских задруга, а које би биле ефикасне и тржишно оријентисане, друштвено активне и усмерене ка заштити животне средине. Тренутно се у том правцу спроводе конкретне активности и, имајући у виду садржај стратешких докумената државних органа, треба очекивати нове акције.

3. ПРАВНИ ОКВИР ЗА ПОСЛОВАЊЕ ЗАДРУГА И ЗАДРУЖНИХ САВЕЗА

Правни оквир којим се регулише задругарство у Србији чине Закон о задругама, Закон о банкама и Закон о рачуноводству и ревизији.

3.1. Задруге

Све задруге и задружни савези у Србији подлежу Закону о задругама који је усвојен 1996. године. Овај закон представља главни правни оквир којим се уређује област задругарства, као и оснивање, чланство, регистрација, управљање и друга питања у вези са пословањем задруга. Важећи Закон о задругама идентификује задругу као облик организовања физичких лица (задругара), чије се пословање заснива на задружним принципима добровољности и солидарности, демократичности, економског учешћа, једнаког права управљања и самосталности, ради остваривања економских, социјалних и културних интереса задругара.

У складу са Законом о задругама, задруга јесте правно лице и почиње да постоји као такво након уписа у Регистар. Приликом пословања са трећим лицима задруга може да делује у своје име и за свој рачун, у своје име и за рачун задругара или у име и за рачун задругара.

Задруге се могу оснивати као:

- земљорадничке,
- стамбене,
- потрошачке,
- занатске,
- здравствене,
- омладинске и студентске, и
- друге задруге.

Треба истаћи да је Законом о задругама била предвиђена могућност оснивања штедно-кредитних задруга чије је пословање регулисано Законом о банкама и другим финансијским организацијама. Штедно-кредитну задругу могле су основати земљорадничке, занатске, стамбене и друге задруге, као и правна и физичка лица, чланови тих задруга. Међутим, усвајањем новог Закона о банкама из 2005. године штедно-кредитне задруге биле су у обавези да ускладе своје пословање са одредбама поменутог закона. Усклађивање је подразумевало да се штедно-кредитна задруга трансформише у банку, да се припоји банци или да престане са радом. Минимални оснивачки капитал за оснивање банке износио је најпре 5 милиона УСД, а затим је повећан на 10 милиона УСД, што штедно-кредитне задруге нису успеле да прикупе, па су све престале са радом.

Земљорадничке задруге организују производњу на газдинствима својих чланова, прерађују и продају пољопривредне и прехрамбене производе и друге производе задруге и задругара, снабдевају своје чланове неопходним средствима за производњу, односно репроматеријалом, врше промет робе задругара и организују штедно-кредитне послове у оквиру задруге. Земљорадничке задруге могу бити општег типа и специјализоване (ратарске, воћарске, виноградарске, сточарске итд.). Најмање десет земљорадника и других физичких лица који имају земљиште, објекте или средства за рад у пољопривреди у својини, или их користе по неком другом имовинско-правном основу, могу основати земљорадничку задругу.

Стамбене задруге, у својству инвеститора и извођача радова, организују изградњу и одржавање станова, стамбених зграда и пословног простора за своје чланове, ангажовањем средстава и рада чланова и других физичких и правних лица. Стамбену задругу може основати најмање тридесет физичких лица.

Потрошачке задруге снабдевају своје чланове и чланове других потрошачких задруга – чланица истог задружног савеза производима широке потрошње. Најмање десет физичких лица могу основати ову врсту задруге.

Занатске задруге производе и продају производе својих чланова, врше занатске услуге и снабдевају своје чланове репроматеријалом и основним средствима. Занатску задругу може основати најмање десет физичких лица, под условом да та лица имају стручне квалификације потребне за обављање послова у делатности задруге.

Здравствене задруге помажу својим задругарима и члановима њихових породица да остваре право на здравствену заштиту кроз набавку лекова и пружање других здравствених услуга. Најмање десет физичких лица, од којих бар једно мора да буде лекар, могу да оснују здравствену задругу.

Омладинске и студентске задруге обезбеђују за своје чланове повремене, привремене и сличне послове за које се не заснива радни однос, тј. за које уговор о раду између странака (послодавца и запосленог) није потписан. Ово се одвија на организован начин, за потребе послодавца, као и са циљем стицања средстава за школовање и задовољавање основних, социјалних, културних и других личних и заједничких потреба чланова. Омладинску и студентску задругу може основати најмање десет физичких лица (студената и незапослених).

Органи управљања задругама јесу: скупштина, управни одбор, надзорни одбор и директор. Осим тога, Закон о задругама предвиђа минималан број чланова, делокруг активности и регулише рад за сваки од поменутих органа.

3.2. Задружни савези

Закон о задругама дефинише задружне савезе као самосталне, интересне и стручне пословне организације задруга, који се оснивају ради унапређења делатности задруга и заштите њихових заједничких интереса и признаје им правни субјективитет. Овим законом утврђује се начин обезбеђења средстава за рад савеза. Обично се савези финансирају доприносом својих чланица, чију висину утврђује скупштина савеза. Савези могу да обезбеђују средства и из других извора, односно на друге начине, ако се такав начин обезбеђења пропише уговором о оснивању.

Основни задаци задружних савеза су да: пружају стручну помоћ у успостављању и унапређењу пословања задруга, заступају интересе задруга пред државним органима и организацијама, банкама и другим финансијским организацијама, организују и помажу професионални развој, научно-истраживачки рад, информативно-издавачку и маркетиншку активност, одлучују о преносу, односно коришћењу имовине која им је предата након престанка постојања задруге, усвајају правила задружног савеза, организују арбитражни процес, прикупљају податке потребне за вођење задружне статистике и др.

4. ИЗВОРИ ПОДАТАКА

4.1. Финансијски извештаји

У складу са *Законом о рачуноводству и ревизији*, задруге и задружни савези, као и сва друга предузећа, обавезни су да воде пословне књиге и припремају и подносе финансијске извештаје и извештаје о пословању на начин који је регулисан одговарајућим законима. Финансијски извештаји састоје се од:

- Биланса стања,
- Биланса успеха,
- Извештаја о токовима готовине,
- Извештаја о променама на капиталу, и
- Статистичког анекса.

Биланс стања и биланс успеха садрже информације о средствима, обавезама, приходима и расходима. Састављају се коришћењем принципа фактурисане реализације, који је прописан рачуноводственим стандардима. Специфичност финансијских извештаја у Србији јесте постојање веома детаљног статистичког анекса, који садржи додатне информације о одређеним категоријама у рачунима које се односе на капитал, основна средства, залихе, приходе и расходе, што је веома слично стандардном упитнику Структурних пословних статистика. Предузећа су обавезна да саставе годишњи финансијски извештај, а један примерак подноси се Агенцији за привредне регистре. Рок за њихово подношење је 28. фебруар текуће године за претходну пословну годину. Републички завод за статистику редовно добија у електронској форми индивидуалне финансијске извештаје за сва правна лица у Србији, укључујући и задруге, што значајно олакшава статистичке обрачуне макроекономских агрегата и извођење статистичких индикатора. Ови годишњи финансијски извештаји представљају главни извор података у изради националних рачуна.

4.2. Истраживање о пословању задруга и задружних савеза

Подаци који су неопходни за израду сателитских рачуна, а нису расположиви у финансијским извештајима, прикупљени су путем истраживања. Први корак у том правцу био је израда упитника. Да би упитник у што већој мери био прилагођен постојећим условима пословања задруга, коришћене су саветодавне услуге и сугестије представника Задружног савеза Србије. Од велике помоћи била су искуства и сугестије експерата из Одељења за статистику пољопривреде, који годинама у свом раду користе специјални модул упитника за пољопривредне задруге.

Нацрт упитника тестиран је кроз пилот истраживање које је спроведено на 19 задруга и једном задружном савезу, који су изабрани путем узорка. Главни циљ пилот истраживања био је да се утврди да ли извештајне јединице располажу траженим подацима. Као резултат пилот истраживања, поједина питања су прецизније и детаљније дефинисана и урађена је финална верзија упитника¹. Ставке у упитнику подељене су у 5 група. Прва група садржи идентификационе податке. Подаци о запосленима, часовима рада, трошковима зарада итд. су у другој групи. Ова група садржи и податке о броју задругара и задружним уделитема. Подаци о капиталним и текућим трансферима – примљеним и датим – налазе се у трећој групи. Четврта група садржи податке о бруто инвестицијама у основне фондове по техничкој структури. Подаци о финансијској активи и финансијској пасиви су у петој групи.

У спровођењу истраживања учествовали су анкетари и супервизори. Супервизори су подељени у две групе: методолози и контролори. Тренинзи контролора и анкетара одржани су непосредно пре почетка спровођења теренског рада. Тренинг за контролоре (тренинг тренера) одржан је у Београду, док су тренинзи за анкетаре организовани у 14 подручних одељења РЗС и у Београду. Већина анкетара и контролора већ је поседовала задовољавајуће знање, пошто су и раније били ангажовани на статистичким истраживањима.

Током инструктаже, говорило се о следећим темама:

- циљеви анкете,
- обавезе анкетара,
- обавезе контролора,
- коришћење адресара, и
- детаљно упутство за попуњавање упитника.

Истраживање за 2009. годину спроведено је на бази потпуног обухвата у јуну 2010. године и обухватило је 2314 јединица (2296 задруга и 18 задружних савеза) које су поднеле завршни рачун за 2008. годину.

Задруге и задружни савези били су заинтересовани за учешће у истраживању, као и за добијање повратних информација. Обавештени су да ће резултати истраживања бити презентирани представницима Министарства економије и Министарства пољопривреде. С тим у вези, може се очекивати да ће истраживање бити добра основа за креирање економске политике која ће омогућити даљи развој задружног сектора у Србији.

Основни проблем у спровођењу истраживања био је велики број малих земљорадничких задруга које се налазе у удаљеним сеоским подручјима. Због тога је било отежано контактирање представника задруга који имају стручност и знање да пруже поуздане одговоре. Да би се прикупили подаци и од тих задруга, анкетари су добили додатне инструкције – да обиђу задруге неколико пута уколико је то неопходно, да оставе поруку

¹ Упитник се налази у Анексу 1.

којом обавештавају представнике задруге да контактирају анкетара, да покушају да од локалних власти добију информацију да ли је задруга активна и сл.

Одзив је био 80,2%, а 11,4% извештајних јединица одбило је да учествује у истраживању. Није контактирано 8,4% извештајних јединица због погрешних идентификационих података или немогућности да се контактирају представници задруге. Анализа финансијских извештаја за 2009. годину показала је да промет задруга које су одговориле на упитник чини 81,4% промета свих задруга. То говори о нивоу репрезентативности истраживања и поузданости резултата.

Унос података обављен је уз стални надзор супервизора, кроз апликацију писану у Blaise програмском језику. За потребе овог истраживања коришћена је CADI (Computer Assisted Data Input) техника, а заснива се на увођењу што већег броја контрола како би се отклониле грешке оператера приликом уноса података. Приликом уноса погрешни подаци се манифестују у облику упозорења („лаке“ грешке) или у облику препрека, које не дозвољавају даљи унос без претходног елиминисања („тешке“ грешке). Током уноса података јављале су се само „лаке“ грешке и исправљане су уз обавезну консултацију са методолозима. „Тешке“ грешке се нису јављале, јер су исправљане у претходним фазама контроле.

5. АНАЛИЗА ПОСЛОВАЊА ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА

5.1. Трендови

Задружни сектор је у периоду 2007–2009. године забележио негативна кретања (табела 1). Укупан број задруга и задружних савеза смањен је са 2337 у 2007. години на 2140 у 2009. години. Пад броја задруга праћен је падом броја задругара и броја запослених. Број задругара смањен је са 125551 у 2007. години на 122192 у 2009. години, док је број запослених смањен са 10863 у 2007. години на 8563 у 2009. години. Највећи пословни промет у посматраном периоду забележен је 2008. године, али је у овој години остварен и највећи нето губитак – 1852,7 мил. РСД. Нето губитак забележен је и у 2007. и у 2009. години.

Табела 1. Задружни сектор, 2007-2009.

	Број задруга и задружних савеза	Број задругара	Број запослених	Пословни промет, мил. РСД	Нето добитак, мил. РСД
2007	2337	125551	10863	48793,9	-620,1
2008	2314	125493	9853	57069,4	-1852,7
2009	2140	122192	8563	49835,7	-900,9

Табела 2. показује да од укупног броја правних лица у нефинансијском сектору, у 2009. години само 2,4% припада задружном сектору. Удео у пословном промету нефинансијског сектора био је 0,9%, док је удео у броју запослених био 0,8%. Агрегатне вредности задружног сектора могу се сматрати економски недовољно значајним и указују на дуг период институционалне небриге, као и на негативне ефекте транзиционог реструктурирања националне економије на пословање задружног сектора.

Табела 2. Удео у нефинансијском сектору, 2009.

Задружни сектор	%
Број пословних сублеката	2,4
Пословни промет	0,9
Број запослених	0,8

5.2. Анализа пословног промета и добити

Иако је задружни сектор у целини у 2009. години забележио нето губитак у износу од 900,9 мил. РСД, треба истаћи да је 926 задруга и 6 задружних савеза забележило нето добитак у укупном износу од 935,7 мил. РСД. Просечна нето профитна стопа задруга и задружних савеза које су оствариле добитак износила је 2,2%. Нето губитак у укупном износу од 1836,6 мил. РСД забележило је 780 задруга и 8 задружних савеза. Њихова просечна нето профитна стопа била је негативна и износила је 28,7%. Преосталих 418 задруга и 2 задружна савеза нису остварили ни нето добитак ни нето губитак. Имајући у виду горе поменуто, задружни сектор у целини забележио је негативну просечну нето профитну стопу у износу од 1,8%.

Табеле 3. Нето добитак/губитак задруга и задружних савеза, 2009.

	Број	Нето добитак/губитак, мил. РСД	Просечна нето профитна стопа, % пословног промета
Пословни субјекти са нето добитком	932	93,7	2,2
Пословни субјекти са нето губитком	788	-1836,6	-28,7
Пословни субјекти које нису остварили ни нето добитак ни нето губитак	420	0,0	0,0
Укупно	2140	-900,9	-1,8

У табели 4. приказани су подаци о броју пословних субјеката, броју запослених и резултати пословања, разврстани према интервалима пословног промета. Задруге и задружни савези који се налазе у интервалу „Изнад 0 – испод 1000“ забележиле су највећу негативну просечну нето профитну стопу - 174,9%. И у свим осталим интервалима, осим у интервалу „100000 и више“ забележене су негативне просечне нето профитне стопе, али знатно ниже. Задруге које су оствариле пословни промет једнак или већи од 100000 хиљ. РСД забележиле су нето добитак у износу од 325,8 мил. РСД и просечну нето профитну стопу од 1,0%. Треба истаћи да је у 114 задруга из овог интервала број запослених 3342, што чини око 40% укупног броја запослених у задружном сектору.

Табела 4. Интервали пословног промета, 2009.

Интервали пословног промета, хиљ. РСД	Број пословних субјеката	Пословни промет, мил. РСД	Нето добитак/губитак, мил. РСД	Нето профитна стопа, % пословног промета	Број запослених
0	618	0,0	-81,8	-	156
Изнад 0 – мање од 1000	415	133,8	-233,9	-174,9	468
1000 – мање од 5000	369	955,2	-316,8	-33,2	964
5000 – мање од 20000	315	3475,0	-250,4	-7,2	1243
20000 – мање од 50000	202	6691,2	-276,2	-4,1	1393
50000 – мање од 100000	107	7504,9	-67,6	-0,9	997
100000 и више	114	31075,6	325,8	1,0	3342
Укупно	2140	49835,7	-900,9	-1,8	8563

Број задруга у посматраним интервалима у обрнутој је пропорцији са висином пословног промета, што значи да највећи број задруга послује у оквиру првог интервала (618). Из овога се може закључити да задруге у Србији не послују на принципу економије обима, што има за последицу знатно слабије пословне резултате. Поред тога, у задругама из интервала у којима су остварени нето губици број запослених је 5221 (око 60% укупног броја запослених у задружном сектору), што покреће и многа социјална питања.

На основу анализе пословног промета и нето добитка у задружном сектору, јасно се могу издвојити два типа задруга. Први тип су ефикасне и тржишно оријентисане задруге које припадају тзв. „новој генерацији задруга“. Ове задруге стално унапређују своје пословање и имају веома добру перспективу. Други тип чине задруге које још увек нису успеле да прилагоде своје пословање тржишној економији, бележе континуирано смањење пословног промета и њихова будућност је крајње неизвесна.

5.3. Рацио анализа финансијских извештаја

Финансијска рација пружају веома корисне информације о ликвидности, пословној активности и профитабилности задружног сектора. Такође, могу се користити као добра основа за поређење са индивидуалним подацима задруга. У табели 5. приказани су неки од најважнијих рација задружног сектора у целини, као и рација задруга и задружних савеза који су остварили нето добитак у 2009. години.

Рација ликвидности за задружни сектор у целини показују да ликвидност није била на задовољавајућем нивоу. Текући рацио ликвидности показује да је сваки динар краткорочних обавеза био покривен са само 0,95 динара обртних средстава, односно 0,64 динара најликвиднијих обртних средстава (ригорозни рацио ликвидности). Вредности које се уобичајено сматрају задовољавајућим за ове рације су 2:1, односно 1:1, респективно. Рација пословне активности показују да су се залихе продавале, односно „обртале“ у просеку 4,5 пута годишње, да су се потраживања од купаца наплаћивала у просеку 2,9 пута годишње, као и да су се обавезе према добављачима измиривале у просеку 1,8 пута годишње. Рација профитабилности (стопа бруто добитка, стопа нето добитка, стопа приноса на пословна средства, стопа приноса на укупна средства и стопа приноса на сопствени капитал) забележила су негативне вредности.

На другој страни, задруге и задружни савези са нето добитком у 2009. години имали су повољније вредности финансијских рација. Текући и ригорозни рацио ликвидности показују да је сваки динар краткорочних обавеза био покривен са 1,12 динара обртних средстава, односно 0,72 динара најликвиднијих обртних средстава. Повољније су и вредности рација пословне активности. Залихе су се продавале, односно „обртале“ у просеку 4,8 пута годишње, потраживања од купаца наплаћивала су се у просеку 3,7 пута годишње, а обавезе према добављачима измиривале у просеку 2,7 пута годишње. Сва рација профитабилности забележила су позитивне вредности.

Табела 5. Финансијска рација, 2009.

	Укупан задружни сектор	Пословни субјекти са нето добитком
Текући рацио ликвидности	0.95:1	1.12:1
Ригорозни рацио ликвидности	0.64:1	0.72:1
Рацио укупног дуга према укупним средствима	0,7	0,6
Коефицијент обрта залиха	4,5	4,8
Просечно време трајања једног обрта залиха	81,4	75,3
Коефицијент обрта купаца	2,9	3,7
Просечан период наплате потраживања	125,8	98,8
Коефицијент обрта добављача	1,8	2,7
Просечно време плаћања обавеза добављачима	199,7	133,8
Коефицијент обрта основних средстава	2,2	3,2
Стопа бруто добитка (%)	-2,1	1,0
Стопа нето добитка (%)	-1,8	2,2
Стопа приноса на пословна средства (%)	-1,9	1,2
Стопа приноса на укупна средства (%)	-1,6	2,6
Стопа приноса на сопствени капитал (%)	-4,6	6,9

6. НЕМОНЕТАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА

У овом делу анализирани су немонетарни показатељи задружног сектора, као што су број и величина предузећа, запосленост, накнаде по категоријама запослених, број задругара итд.

6.1. Број и величина пословних субјеката

Задружни сектор у Србији 2009. године обухватао је 2124 задруге и 16 задружних савеза, што чини укупно 2140 пословних субјеката.

Табела 6. Број задруга и задружних савеза, 2009.

	Број пословних субјеката
Задруге	2124
Задружни савези	16
Укупно	2140

Посматрано по врстама, највеће учешће у укупном броју задруга имале су земљорадничке задруге, 67,1%. Омладинске и студентске задруге учествују са 17,8%, стамбене са 6,9%, занатске са 4,1%, док је учешће свих осталих задруга 4,2%.

Табела 7. Број задруга по врстама, 2009.

Врста задруге	Број задруга	Структура, %
Земљорадничке	1425	67,1
Омладинске и студентске	378	17,8
Стамбене	146	6,9
Занатске	87	4,1
Потрошачке	8	0,4
Остало	80	3,8
Укупно	2124	100,0

НЕМОНЕТАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА

Број задруга по делатностима (НАСЕ, rev. 1) није уједначен. У сектору А – Пољопривреда, лов и шумарство – пословало је 60,6% задруга, а у сектору Ј – Послови с некретнинама, изнајмљивање – 20,2%, што заједно чини више од 80%. У осталим делатностима пословало је мање од 20% задруга.

Табела 8. Број задруга по делатностима, 2009.

Делатност	Број задруга	Структура, %
А Пољопривреда, лов и шумарство	1287	60,6
Б Рибарство	4	0,2
В Вађење руда и камена	3	0,1
Г Прерађивачка индустрија	94	4,4
Д Производња електричне енергије, гаса и воде	2	0,1
Ђ Грађевинарство	132	6,2
Е Трговина на велико и мало, поправке	112	5,3
Ж Хотели и ресторани	2	0,1
З Саобраћај, складиштење и везе	13	0,6
И Финансијско посредовање	-	-
Ј Послови с некретнинама, изнајмљивање	430	20,2
К Државна управа и социјално осигурање	-	-
Л Образовање	4	0,2
Љ Здравствени и социјални рад	2	0,1
М Друге комуналне, друштвене и личне услуге	39	1,8
Укупно	2124	100,0

Сви задружни савези пословали су у сектору М – Друге комуналне, друштвене и личне услуге.

Према величини, подела пословних субјеката извршена је на два начина. Први начин узима у обзир национални *Закон о рачуноводству и ревизији*, а други међународне препоруке. У складу са националним законодавством, критеријуми за поделу су следећи:

- просечан број запослених – од 50 до 250,
- укупан годишњи приход – од 2500000 до 10000000 EUR, у динарској противвредности, и
- просечна вредност имовине – од 1000000 до 5000000 EUR, у динарској противвредности.

Пословни субјекти који имају ниже вредности за најмање два од горе наведених критеријума класификују се као мали, субјекти који испуњавају два од наведених критеријума класификују се као средњи, а они који имају веће вредности за бар два од наведених критеријума класификују се као велики пословни субјекти.

У складу са овим, 98,2% свих задруга су мали пословни субјекти, 1,7% средњи, а 0,1% велики. Кад је реч о задружним савезима, свих 16 савеза су мали пословни субјекти.

НЕМОНЕТАРНИ ПОКАЗАТЕЉИ ЗАДРУЖНОГ СЕКТОРА

Табела 9. Број пословних субјеката, по величини (према националном законодавству), 2009.

	Број пословних субјеката				Структура, %			
	мали	средњи	велики	укупно	мали	средњи	велики	укупно
Задруге	2085	36	3	2124	98,2	1,7	0,1	100,0
Задружни савези	16	-	-	16	100,0	-	-	100,0
Укупно	2101	36	3	2140	98,2	1,7	0,1	100,0

Табела 10. приказује поделу према врстама и величини задруга у складу са националним законодавством. Највећи удео имају земљорадничке задруге.

Табела 10. Број задруга према врстама и величини (према националном законодавству), 2009.

Врста задруге	Број задруга			Структура, %		
	мале	средње	велике	мале	средње	велике
Земљорадничке	1387	35	3	66,5	97,2	100,0
Омладинске и студентске	378	-	-	18,1	-	-
Стамбене	146	-	-	7,0	-	-
Занатске	86	1	-	4,1	2,8	-
Потрошачке	8	-	-	0,4	-	-
Остало	80	-	-	3,8	-	-
Укупно	2085	36	3	100,0	100,0	100,0

У складу са међународним препорукама, подела пословних субјеката по величини врши се искључиво на основу броја запослених: 0–9 (микро), 10–49 (мали), 50–249 (средњи) и 250 и више (велики). Према овим критеријумима, 90,7% задруга су микро, 8,0% су мали, а 1,3% средњи пословни субјекти. За разлику од поделе према националном законодавству, не постоји ниједна велика задруга. Само један задружни савез је мали пословни субјект, а 15 су микро пословни субјекти.

Табела 11. Пословни субјекти према величини (према међународним препорукама), 2009.

	Број пословних субјеката					Структура, %				
	микро	мали	средњи	велики	укупно	микро	мали	средњи	велики	укупно
Задруге	1926	171	27	-	2124	90,7	8,0	1,3	-	100,0
Задружни савези	15	1	-	-	16	93,8	6,2	-	-	100,0
Укупно	1941	172	27	-	2140	90,7	8,0	1,3	-	100,0

У табели 12. приказана је подела задруга по врстама и величини, у складу са међународним препорукама. Као и код поделе према националном законодавству, земљорадничке задруге имају највећи удео.

Табела 12. Број задруга према величини (према међународним препорукама), 2009.

	Број задруга				Структура, %			
	микро	мале	средње	велике	микро	мале	средње	велике
Земљорадничке	1265	134	26	-	65,7	78,4	96,3	-
Омладинске и студентске	372	5	1	-	19,3	2,9	3,7	-
Стамбене	139	7	-	-	7,2	4,1	-	-
Занатске	69	18	-	-	3,6	10,5	-	-
Потрошачке	8	-	-	-	0,4	-	-	-
Остале	73	7	-	-	3,8	4,1	-	-
Укупно	1926	171	27	-	100,0	100,0	100,0	-

6.2. Запослени

Укупан број запослених у задружном сектору у 2009. години био је 8563, од чега 8524 у задругама а 39 у задружним савезима.

Табела 13. Број запослених, 2009.

	Број запослених
Задруге	8524
Задружни савези	39
Укупно	8563

Већина запослених – 79,1%, радила је у земљорадничким задругама. Учешће осталих врста задруга у укупном броју запослених било је следеће: омладинске и студентске задруге – 8,3%, занатске задруге – 6,8%, стамбене задруге – 3,6%, и остале – 2,2%.

Табела 14. Број запослених по врстама задруга, 2009.

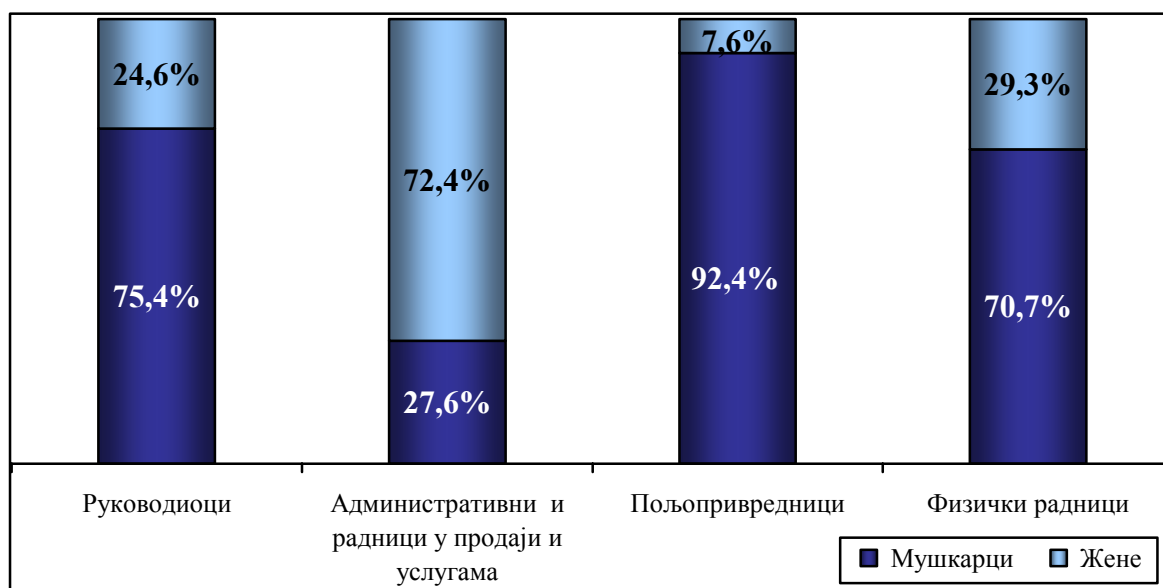
Врста задруге	Број запослених	Структура, %
Земљорадничке	6744	79,1
Омладинске и студентске	706	8,3
Стамбене	307	3,6
Занатске	581	6,8
Потрошачке	3	0,0
Остало	183	2,2
Укупно	8524	100,0

Табела 15. Подаци о запосленима, 2009.

Класификација запослених по категоријама	Мушка-рци	Жене	Укупно	Трошкови по категоријама			Часови рада, мил.	Трошкови по часу рада, РСД
				брuto зараде, мил. РСД	социјални доприноси на терет послодавца, мил. РСД	укупно, мил. РСД		
Руководиоци	723	236	959	603,9	112,9	716,8	1,7	411,8
Административни и радници у продаји и услугама	547	1437	1984	886,5	149,8	1036,3	3,3	311,7
Пољопривредници	885	73	958	368,2	77,7	445,9	1,8	246,2
Физички радници	3296	1366	4662	1723,5	306,7	2030,2	8,4	241,6

Највећи број запослених у задружном сектору у Србији чине физички радници – 54,4% свих запослених. Запослени у администрацији, продаји и услугама чине око 23% запослених, а руководиоци и пољопривредници имају подједнако учешће, по 11,2%. Кад је реч о подацима који се односе на пол (графикон 1), једина категорија где жене имају веће учешће у укупном броју запослених јесте „Административни и радници у продаји и услугама“ – 72,4%. У осталим категоријама (Пољопривредници, Руководиоци и Физички радници), учешће мушкараца је 92,4%, 75,4% и 70,7%, респективно.

Графикон 1. Запослени по категоријама и полу, 2009.

Подаци о трошковима по часу рада показују да су физички радници и пољопривредници, са 241,6 РСД и 246,2 РСД, респективно, мање плаћени у односу на руководиоце и административне и раднике у продаји и услугама, који су плаћени са 411,8 РСД и 311,7 РСД, респективно. Просечни трошкови по часу рада за задружни сектор у целини износе 276,4 РСД.

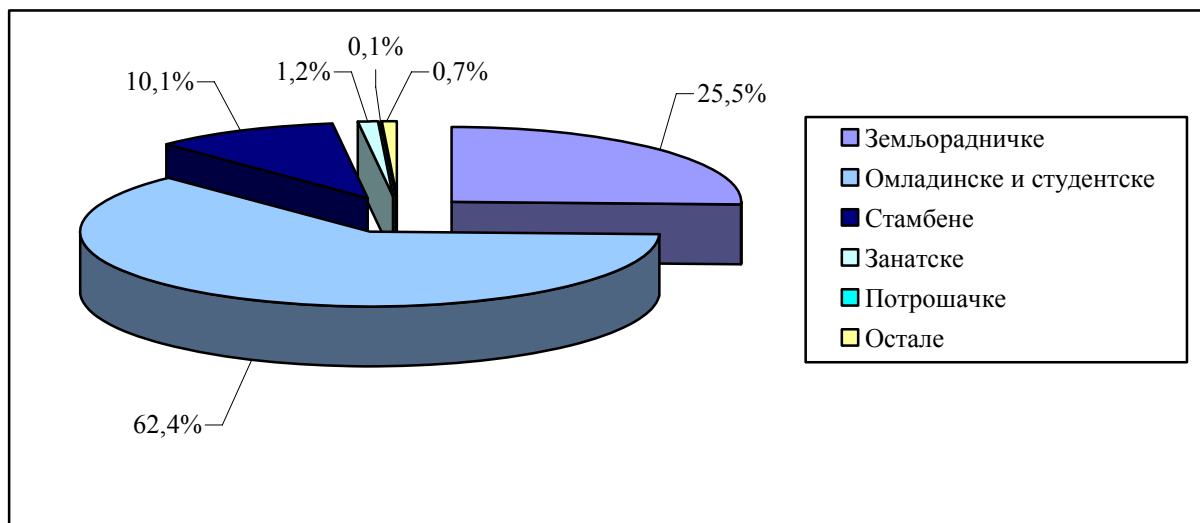
6.3. Задругари

Укупан број задругара у 2009. години износио је 122192. Иако већину задруга чине земљорадничке, највеће учешће у укупном броју задругара имале су омладинске и студентске задруге – 62,4%, док је учешће земљорадничких задруга било 25,5%. Удео осталих задруга био је 12,2%.

Табела 16. Задругари по полу и врсти задруге, 2009.

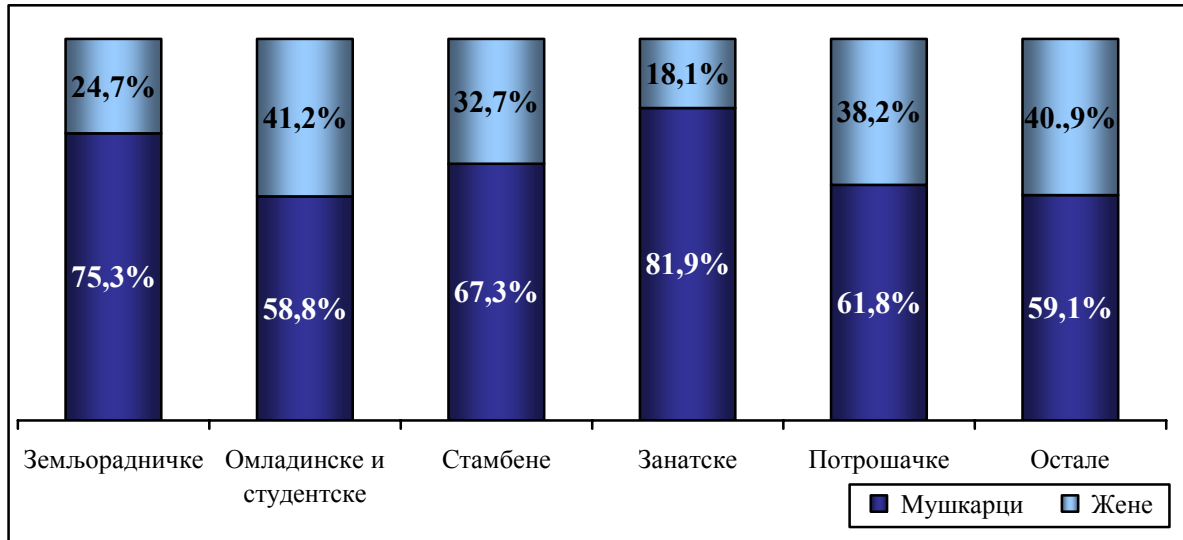
Врста задруге	Број задругара		
	мушкарци	жене	укупно
Земљорадничке	23413	7700	31113
Омладинске и студентске	44807	31435	76242
Стамбене	8343	4056	12399
Занатске	1251	275	1526
Потрошачке	47	29	76
Остале	494	342	836
Укупно	78355	43837	122192

Графикон 2. Задругари по врсти задруге, 2009.

Посматрано по полу, 64,1% чинили су мушкарци, а 35,9% жене. Учешће жена је мање од учешћа мушкараца у свим врстама задруга. Највеће учешће жена било је у омладинским и студентским задругама – 41,2%, и у потрошачким – 38,2%.

Графикон 3. Задругари по полу и врсти задруга, 2009.

7. САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ

7.1. Анализа макроекономских агрегата задружног сектора

Један од основних и најважнијих макроекономских агрегата у Систему националних рачуна јесте бруто додата вредност (БДВ). Табела 17. показује да БДВ задруга и задружних савеза континуирано опада у периоду 2007–2009. године. Пад у 2008, у односу на 2007. годину, износио је 3,4%, а у 2009. у односу на 2008. годину – 16,4%.

Табела 17. Бруто додата вредност задружног сектора, 2007–2009.

	БДВ, мил. РСД	Промене, према претходној години, %	Удео БДВ у укупној економији, %
2007	5265,2	...	0,27
2008	5088,3	-3,4	0,22
2009 ²	4256,2	-16,4	0,18

Удео БДВ задружног сектора у укупној БДВ опао је са 0,27% у 2007. години на 0,18% у 2009. години. Као што се може видети из табела које следе, БДВ је била једина билансна ставка у сателитским рачунима задруга и задружних савеза за 2009. годину која је била позитивна – 4256,2 мил. РСД. Бруто пословни вишак задружног сектора био је негативан и износио је 195,4 мил. РСД. То значи да БДВ није била довољна да покрије накнаде запосленима и нето порезе на производњу. Да задружни сектор у Србији нема велики економски значај показују и бруто инвестиције у основне фондове. Бруто инвестиције у основне фондове задружног сектора износиле су 1358,5 мил. РСД 2009. године, што чини 0,26% укупних бруто инвестиција у основне фондове. Поред тога, Рачун капитала показује да су задруге и задружни савези у 2009. години имали нето задужење у износу од 1325,8 мил. РСД.

Посматрано по делатностима, највеће учешће у БДВ задружног сектора имао је сектор А – Пољопривреда, лов и шумарство – 81,5% (3467,2 мил. РСД). Учешће БДВ задруга из сектора А у БДВ сектора А укупне економије износило је само 1,5%. Бруто додата вредност сектора Ј – Послови с некретнинама, изнајмљивање – износила је 521,7 мил.

² Процена.

РСД, односно 12,3% БДВ целог задружног сектора, односно 0,1% БДВ сектора А укупне економије. Бруто додата вредност сектора Ђ – Грађевинарство – износила је 297,8 мил. РСД, тј. 7,0% БДВ целог задружног сектора, односно 0,2% сектора Ђ укупне економије. Остале делатности имале су веома мало учешће у БДВ задружног сектора. Сектор Е – Трговина на велико и мало, поправка возила – имао је негативну БДВ (-229,4 мил. РСД).

У сектору А - Пољопривреда, лов и шумарство – остварен је највећи бруто пословни вишак, 450,0 мил. РСД. Позитиван бруто пословни вишак, али знатно нижи, остварен је и у секторима Б – Рибарство, В – Вађење руда и камена, Д – Производња електричне енергије, гаса и воде, Ђ – Грађевинарство, и Л – Образовање. То значи да је БДВ ових делатности била довољна да покрије накнаде запосленима и нето порезе на производњу. У свим осталим делатностима бруто пословни вишак био је негативан.

Табела 18. Веза између Рачуна производње и Рачуна формирања дохотка задружног сектора, по делатностима, мил. РСД

ДЕЛАТНОСТ	Аутпут Р.1	Међуфазна потрошња Р.2	Додата вредност В.1G	Накнаде запосленима Д.1	Порези на производњу и увоз Д.2	Субвенције Д.3	Бруто пословни вишак В.2G	Бруто инвестиције Р.5
А	10991,6	7524,4	3467,2	2846,4	171,0	0,2	450,0	-591,5
Б	7,8	5,8	2,0	0,5	0,1	-	1,4	2,2
В	18,0	11,4	6,6	3,2	0,0	-	3,4	-6,9
Г	695,7	605,6	90,1	195,8	3,3	-	-109,0	-19,8
Д	14,8	7,0	7,8	7,6	0,1	-	0,1	-0,9
Ђ	1843,6	1545,8	297,8	280,-1	11,8	-	5,9	-409,1
Е	923,3	1152,7	-229,4	194,5	4,4	-	-428,3	1316,0
Ж	-	-	-	-	-	-	-	-
З	121,3	111,6	9,7	12,2	0,1	-	-2,6	2,4
И	-	-	-	-	-	-	-	-
Ј	1673,2	1151,5	521,7	603,5	29,8	-	-111,6	-186,0
К	-	-	-	-	-	-	-	-
Л	8,0	1,8	6,2	5,9	0,0	-	0,3	0,0
Љ	0,1	0,0	0,1	0,1	-	-	0,0	0,0
М	118,2	41,9	76,3	79,4	2,0	-	-5,1	2,6
Укупно	16415,6	12159,5	4256,1	4229,2	222,6	0,2	-195,4	109,0

Међутим, треба истаћи да ове цифре не показују стварни економски капацитет и изузетно велике могућности задружног сектора у Србији, нарочито у пољопривреди. С обзиром на то да пољопривреда има релативно велико учешће у бруто домаћем производу (БДП) – око 9%, и да у Србији постоји око 778000 пољопривредних домаћинстава, при чему нека од њих остварују ванредно велике приносе и резултате који се могу поредити са резултатима које постижу врхунски европски произвођачи, може се претпоставити потенцијал задружног сектора. Поред тога, у неким руралним областима, земљорадничке задруге, иако мале, представљају главни фактор у пољопривредној производњи. Највећи део млечних производа, житарица и воћа у тим областима производе и продају земљорадничке задруге. На основу свега наведеног, може се закључити да су резултати пословања задружног сектора у Србији у обрнутој пропорцији са њиховим стварним капацитетом и могућностима.

7.2. Квантитативни приказ сателитских рачуна³

7.2.1. Сателитски рачуни за задружни сектор у целини

Задружни сектор: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	12159,5	P.1	Аутпут	16415,6
V.1G	Бруто додата вредност	4256,1			
	Укупно	16415,6		Укупно	16415,6

Задружни сектор: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.1	Накнаде запосленима	4229,2	V.1G	Бруто додата вредност	4256,1
D.2	Порези на производњу и увоз	222,6			
D.3	- Субвенције	0,2			
V.2G	Бруто пословни вишак	-195,5			
	Укупно	4256,1		Укупно	4256,1

Задружни сектор: Рачун распоређивања примарног дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.4	Власнички доходак, плаћен	1351,5	V.2G	Бруто пословни вишак	-195,5
V.5G	Бруто примарни доходак	-1095,0	D.4	Власнички доходак, примљен	452,0
	Укупно	256,6		Укупно	256,6

Задружни сектор: Рачун прерасподеле дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.5	Текући порези на доходак, богатство, итд.	37,6	V.5G	Бруто примарни доходак	-1095,0
D.62	Социјалне користи	-	D.61	Доприноси за социјално	-
D.7	Остали текући трансфери, плаћени	166,7	D.7	Остали текући трансфери , примљени	129,2
V.6G	Бруто расположиви доходак	-1170,1			
	Укупно	-965,8		Укупно	-965,8

³ Све ставке у рачунима изражене су у милионима РСД.

САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ

Задружни сектор: Рачун употребе дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.8	Корекција за промене деоничког капитала домаћинства у пензионим фондовима	-	B.8G	Бруто расположиви доходак	-1170,1
B.8G	Бруто штедња	-1170,1			
	Укупно	-1170,1			

Задружни сектор: Рачун капитала

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.9	Капитални трансфери, дати	6,6	B.8G	Бруто штедња	-1170,1
P.51	Бруто инвестиције у основне фондове	1358,5	D.9	Капитални трансфери, примљени	10,1
P.52	Промене у залихама	-1249,5			
K.2	Нето стицање непроизведених нефинансијских фондова	50,2			
B.9	Нето позајмице (+) / нето задужење (-)	-1325,8			
	Укупно	-1160,0	Укупно		-1160,0

Задружни сектор: Финансијски рачун

Промене у стању финансијске активе

Промене у стању финансијске пасиве
и нето вредност

Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
		Нето позајмице (+) / нето задужење (-)	-1325,8
		Нето пропусти и грешке	-90,7
		Промене у финансијској позицији	-1416,5
1226,3		Укупна нето стицања финансијских средстава	
		Укупна нето изложеност обавезама	2642,8
-209,7	F.2	Готовина и депозити	-
24,4	F.3	Хартије од вредности, осим акција	3,6
58,5	F.4	Зајмови	660,0
131,6	F.5	Акције и остала учешћа у капиталу	-
-	F.6	Техничке резерве осигурања	-
1221,5	F.7	Остали рачуни потраживања/обавеза	1979,2

САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ

7.2.2. Сектор А - Пољопривреда, лов и шумарство

Пољопривреда, лов и шумарство: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	7524,4	P.1	Аутпут	10991,6
V.1G	Бруто додата вредност	3467,2			
	Укупно	10991,6		Укупно	10991,6

Пољопривреда, лов и шумарство: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.1	Накнаде запосленима	2846,4	V.1G	Бруто додата вредност	3467,2
D.2	Порези на производњу и увоз	171,0			
D.3	- Субвенције	0,2			
V.2G	Бруто пословни вишак	450,0			
	Укупно	3467,2		Укупно	3467,2

7.2.3. Сектор Б - Рибарство

Рибарство: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	5,8	P.1	Аутпут	7,8
V.1G	Бруто додата вредност	2,0			
	Укупно	7,8		Укупно	7,8

Рибарство: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.1	Накнаде запосленима	0,5	V.1G	Бруто додата вредност	2,0
D.2	Порези на производњу и увоз	0,1			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	1,4			
	Укупно	2,0		Укупно	2,0

7.2.4. Сектор В - Вађење руда и камена

Вађење руда и камена: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	11,4	P.1	Аутпут	18,0
V.1G	Бруто додата вредност	6,6			
	Укупно	18,0		Укупно	18,0

Вађење руда и камена: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D.1	Накнаде запосленима	3,2	V.1G	Бруто додата вредност	6,6
D.2	Порези на производњу и увоз	0,0			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	3,4			
	Укупно	6,6		Укупно	6,6

7.2.5. Сектор Г - Прерађивачка индустрија

Прерађивачка индустрија: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	605,6	P.1	Аутпут	695,7
V.1G	Бруто додата вредност	90,1			
	Укупно	695,7		Укупно	695,7

Прерађивачка индустрија: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	195,8	V.1G	Бруто додата вредност	90,1
D.2	Порези на производњу и увоз	3,3			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	-109,0			
	Укупно	90,1		Укупно	90,1

7.2.6. Сектор Д - Производња електричне енергије гаса и воде

Производња електричне енергије, гаса и воде: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	7,0	P.1	Аутпут	14,8
V.1G	Бруто додата вредност	7,8			
	Укупно	14,8		Укупно	14,8

Производња електричне енергије, гаса и воде: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	7,6	V.1G	Бруто додата вредност	7,8
D.2	Порези на производњу и увоз	0,1			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	0,1			
	Укупно	7,8		Укупно	7,8

7.2.7. Сектор Ђ - Грађевинарство

Грађевинарство: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	1545,8	P.1	Аутпут	1843,6
V.1G	Бруто додата вредност	297,8			
	Укупно	1843,6		Укупно	1843,6

Грађевинарство: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	280,1	V.1G	Бруто додата вредност	297,8
D.2	Порези на производњу и увоз	11,8			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	5,9			
	Укупно	297,8		Укупно	297,8

САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ

7.2.8. Сектор Е - Трговина на велико и мало, оправка возила

Трговина на велико и мало, оправка возила: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	1152,7	P.1	Аутпут	923,3
V.1G	Бруто додата вредност	-229,4			
	Укупно	923,3		Укупно	923,3

Трговина на велико и мало, оправка возила: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	194,5	V.1G	Бруто додата вредност	-229,4
D.2	Порези на производњу и увоз	4,4			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	-428,3			
	Укупно	-229,4		Укупно	-229,4

7.2.9. Сектор 3 - Саобраћај, складиштење и везе

Саобраћај, складиштење и везе: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	111,6	P.1	Аутпут	121,3
V.1G	Бруто додата вредност	9,7			
	Укупно	121,3		Укупно	121,3

Саобраћај, складиштење и везе: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	12,2	V.1G	Бруто додата вредност	9,7
D.2	Порези на производњу и увоз	0,1			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	-2,6			
	Укупно	9,7		Укупно	9,7

САТЕЛИТСКИ РАЧУНИ

7.2.10. Сектор J - Послови с некретнинама, изнајмљивање

Послови с некретнинама, изнајмљивање: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	1151,5	P.1	Аутпут	1673,2
V.1G	Бруто додата вредност	521,7			
	Укупно	1673,2		Укупно	1673,2

Послови с некретнинама, изнајмљивање: Рачун формирања дохотка,

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	603,5	V.1G	Бруто додата вредност	521,7
D.2	Порези на производњу и увоз	29,8			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	-111,6			
	Укупно	521,7		Укупно	521,7

7.2.11. Сектор Л - Образовање

Образовање: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	1,8	P.1	Аутпут	8,0
V.1G	Бруто додата вредност	6,2			
	Укупно	8,0		Укупно	8,0

Образовање: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	5,9	V.1G	Бруто додата вредност	6,2
D.2	Порези на производњу и увоз	0,0			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	0,3			
	Укупно	6,2		Укупно	6,2

7.2.12. Сектор ЈБ - Здравствени и социјални рад

Здравствени и социјални рад: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	0,0	P.1	Аутпут	0,1
V.1G	Бруто додата вредност	0,1			
	Укупно	0,1		Укупно	0,1

Здравствени и социјални рад: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	0,1	V.1G	Бруто додата вредност	0,1
D.2	Порези на производњу и увоз	-			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	0,0			
	Укупно	0,1		Укупно	0,1

7.2.13. Сектор М - Друге комуналне, друштвене и личне услуге

Друге комуналне, друштвене и личне услуге: Рачун производње

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
P.2	Међуфазна потрошња	41,9	P.1	Аутпут	118,2
V.1G	Бруто додата вредност	76,3			
	Укупно	118,2		Укупно	118,2

Друге комуналне, друштвене и личне услуге: Рачун формирања дохотка

Употреба			Извори		
Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно	Шифра	Трансакције и билансне ставке	Укупно
D1	Накнаде запосленима	79,4	V.1G	Бруто додата вредност	76,3
D.2	Порези на производњу и увоз	2,0			
D.3	- Субвенције	-			
V.2G	Бруто пословни вишак	-5,1			
	Укупно	76,3		Укупно	76,3

АНЕКС 1 - УПИТНИК

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Републички завод за статистику

Образец ЗАД-01

Уредба о утврђивању појединих
статистичких истраживања,
„Службени гласник РС“, број 110/2009.

ИСТРАЖИВАЊЕ О ПОСЛОВАЊУ ЗАДРУГА И ЗАДРУЖНИХ САВЕЗА У 2009. ГОДИНИ

Обавеза давања података темељи се на члану 26. а казнене одредбе за одбијање давања података или давање непотпуних и нетачних података на члану 52. Закона о званичној статистици („Сл. гласник РС“, бр. 104/2009).
Подаци ће бити коришћени искључиво у статистичке сврхе и неће бити објављивани као појединачни.
Сви подаци имају карактер пословне тајне.

Пословно име _____

Матични број _____

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Општина _____ Место _____

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Улица и број _____ Телефон _____

Основна делатност (подгрупа по КД) _____

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Уписати стварну делатност коју сте
обављали у претходној години уколико
се она разликује од горе наведене
основне делатности _____

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Да ли сте у 2009. години имали неку од следећих статусних промена?

(уколико јесте заокружите један од понуђених одговора)

1. Спајање 2. Преузимање 3. Подела

4. Остало (описати): _____

5. Задруга (задружни савез) не послује од _____
(навести датум)

Табела 1. Подаци о члановима у 2009.

Број задругара	Број задруга (попуњавају само задружни савези)	Пословно име задружног савеза чији сте члан (ако нисте члан ниједног савеза, уписати цртицу)	Укупна вредност уписаних удела задругара, у РСД
Укупно			
од тога: жене			

Табела 2. Подаци о запосленима у 2009.

		Број запослених		Број запослених особа са инвалидитетом	Одрађени часови рада (у хиљадама)	Трошкови зарада, накнада зарада и остали лични расходи (у хиљ. РСД)	Социјални доприноси на терет послодавца (у хиљ. РСД)
		укупно	од тога: жене				
		1	2	3	4	5	6
01	УКУПНО (02+03+04+05)						
02	Менаџери (руководиоци)						
03	Административни радници						
04	Пољопривредници						
05	Остали						

У колону 1 уписује се годишњи просек броја запослених лица (збир радника на крају сваког месеца у току 2009. године, подељен са 12).

У колону 3 уписује се годишњи просек броја запослених лица са инвалидитетом, без обзира на пол (збир радника са инвалидитетом на крају сваког месеца у току 2009. године, подељен са 12).

У колону 4 уписују се одрађени часови рада према месечним обрачунима и годишњем обрачуну зарада и евиденцијама о запосленима. Часови рада обухватају стварно одрађене часове рада током редовног радног времена у току године, као и прековремене часове рада, часове застоја и прекида у раду за које нису одговорни запослени и сл. Не обухватају се плаћени, а неодражени часови рада (годишњи одмори, празници, боловања и сл.). Ако се у евиденцијама извештајне јединице не располаже одговарајућим податком о броју одрађених часова, треба направити процену, тако што се броју могућих сати рада дода прековремени рад и одбију изостанци због споменутих разлога.

У колону 5 уписују се трошкови за тражене категорије запослених по основу: обрачунатих трошкова зарада и накнада зарада (брuto) – рачун 520, накнада по уговору о делу – рачун 522, накнада по ауторским уговорима – рачун 523, накнада по уговору о привременим и повременим пословима – рачун 524, накнада физичким лицима по основу осталих уговора – рачун 525, накнада члановима управног и надзорног одбора – рачун 526 и осталих личних расхода и накнада – рачун 529.

У колону 6 уписују се трошкови пореза и доприноса на зараде и накнаде зарада на терет послодавца за тражене категорије запослених – рачун 521.

Табела 3. Финансијска актива и финансијска пасива (стање 31.12.)

у хиљ. РСД

		2008	2009
01	Дати дугорочни кредити - нето		
02	Дати краткорочни кредити - нето		
03	Купљене хартије од вредности, осим акција - нето		
04	Узети дугорочни кредити - нето		
05	Узети краткорочни кредити - нето		
06	Емитоване хартије од вредности, осим акција - нето		
07	Примљени аванси		

У ред 01 уписује се збир стања на крају године на рачунима 033, 034 и 035, умањен за стање на крају године на рачуну 039 (део који се односи на рачуне 033, 034 и 035).

У ред 02 уписује се збир стања на крају године на рачунима 230 (део који се односи на кредите), 231 (део који се односи на кредите), 232, 233 и 234, умањен за стање на крају године на рачуну 239 (део који се односи на рачуне део 230, део 231, 232, 233 и 234).

У ред 03 уписује се збир стања на крају године на рачунима 036, 039 (део који се односи поменуте хартије од вредности), 230 (део који се односи на поменуте хартије од вредности), 231 (део који се односи на поменуте хартије од вредности), 235, 236 и 238, умањен за стање на рачуну 239 (део који се односи на рачуне део 230, део 231, 235, 236 и 238).

У ред 04 уписује се збир стања на крају године на рачунима 411, 412, 414 и 415.

У ред 05 уписује се збир стања на рачунима 420, 421, 422, 423, 424 и 425.

У ред 06 уписује се збир стања на крају године на рачунима 413 и 426.

У ред 07 уписује се стање на крају године на рачуну 430.

Табела 4. Вредност остварених инвестиција у основна средства у 2009. у хиљ. РСД

	Укупне набавке (2+3)	Набавка нових основних средства	Набавка половних основних средства	Продаја половних основних средстава
	1	2	3	4
01	МАТЕРИЈАЛНА ОСНОВНА СРЕДСТВА (02+03+06+07)			
02	Грађевински објекти			
03	Опрема с монтажом (04+05)			
04	Домаћа опрема с монтажом			
05	Увозна опрема с монтажом			
06	Основно стадо и дугогодишњи засади			
07	Земљиште (08+09+10)			
08	Вредност земљишта			
09	Значајнија побољшања земљишта			
10	Трошкови преноса власништва земљишта			
11	НЕМАТЕРИЈАЛНА ОСНОВНА СРЕДСТВА			

Остварене инвестиције представљају вредност ефективно извршене изградње, израде или набавке објеката, опреме и осталих основних средстава, без обзира да ли су завршене или нису и да ли је њихова исплата извршена или не.

У набавну вредност инвестиција треба укључити: цену произвођача, трговинску маржу, транспортне трошкове, трошкове монтаже, трошкове израде студија, пројеката, инвестиционих елабората, експертиза, техничког прегледа, преноса власништва, као и све индиректне порезе, таксе и накнаде. Порез на додату вредност (ПДВ) не укључује се у ову вредност, осим у случају да правно лице нема права на одбитак претходног пореза. Уколико су основна средства произведена тј. изграђена у сопственој режији и користе се за сопствене потребе, вредност ових средстава треба приказати по трошковима производње тј. по цени коштања.

Вредност остварених инвестиција треба приказати према фактурама примљеним од добављача тј. извођача радова. У вредност инвестиција треба укључити и вредност основних средстава која су набављена путем финансијског лизинга, вредност основних средстава добијених без накнаде од дародаваца из земље и иностранства, као и вредност основних средстава стечених трампом.

Не обухватају се вредности: редовног одржавања и поправки материјалних основних средстава, улагања у обртна средства, ревалоризација основних средстава, као и закуп опреме и објеката (оперативни лизинг).

У колону 2 уписује се вредност набавки основних средстава које су извршене непосредно од извођача грађевинских радова, произвођача опреме или су произведене у сопственој режији, односно основних средстава која још нису била предмет купопродаје између непосредних корисника тих добара. У ову вредност укључују се и вредност значајнијих побољшања земљишта, трошкови преноса власништва земљишта, као и вредност половне опреме набављене у иностранству.

У колону 3 уписује се вредност набавки основних средстава која су у извештајној години само мењала власника, тј. нису набављена непосредно од извођача грађевинских радова, произвођача опреме или произведене у сопственој Режији. Овде се обухвата и вредност набавке и откупа земљишта.

У колону 4 уписује се продаја основних средстава према вредности у купопродајном уговору, где се продајна цена умањује за трошкове преноса власништва. Обухватају се и основна средства дата у трампи и дати капитални трансфери.

У ред 02 уписује се вредност набавке и/или продаје стамбених зграда и њихових пратећих објеката, као и осталих грађевина и објеката високоградње (силоси, хладњаче, резервоари, цистерне, гараже и сл.), објеката нискоградње и објеката хидроградње.

У ред 04 уписује се вредност набавке и/или продаје свих врста транспортних средстава, као и вредност уређаја, машина и остале опреме (енергетске машине и уређаји, машине радилице и уређаји и остала опрема с монтажом - апарати и средства за везе, крупан алат, инструменти, лабораторијска опрема, крупан инвентар, канцеларијске машине, библиотеке, учила и слична опрема која се не сматра ситним инвентаром).

У ред 05 уписује се вредност набавке опреме с монтажом исте врсте као код опреме у реду **04**, уколико је она увезена из иностранства директно или преко посредника, било као нова или половна.

У ред 06 уписује се вредност набавке и/или продаје основног стада (приплодна и радна стока, као и подмладак произведен за сопствене потребе), плантажа, воћњака, пошумљавања сечина, голети и плантажног пошумљавања.

У ред 08 уписује се вредност набавке и/или продаје земљишта.

У ред 09 уписује се повећање искористивог земљишта настало крчењем шума, каменитог тла, исушивањем мочвара, изградњом насипа или одводних канала, заштитом од поплава или ерозије земљишта, изградњом заштитних објеката брана или баријера.

У ред 10 уписује се вредност трошкова преноса власништва - трошкови посредовања, проценитеља, адвоката и сл.

У ред 11 уписује се вредност минералних истраживања, набавке рачунарских програма, књижевних и уметничких оригинала и сл. Када је реч о инвестицијама у остала нематеријална основна средства (патенти, лиценце и др.) уписује се само вредност трошкова преноса власништва.

Табела 5. Примања и издаци у 2009.

		АОП	У хиљ. РСД
01	Капиталне субвенције и друга државна додељивања за изградњу и набавку основних средстава и нематеријалних улагања (брuto износ примљен у току године)	683	
02	Донације за изградњу и набавку основних средстава и нематеријалних улагања, примљена основна средства без накнаде и отпис дугорочних дуговања од стране поверилаца (донације примљене у току године, осим државних додељивања)		
03	Државна додељивања за премије, регрес и покриће текућих трошкова пословања - брuto износ примљен у току године (субвенције на производе)	684	
04	Остала државна додељивања - брuto износ примљен у току године (субвенције на производњу)	685	
05	Друге донације и примања без накнаде		
06	Дате донације за изградњу и набавку основних средстава, уступљена основна средства без накнаде и отпис дугорочних потраживања дужницима		
07	Капитални порези		

У оквиру позиција табеле 5 неопходно је дати структуру новопримљених државних и других додељивања и донација према намени. Уписује се искључиво износ нових државних и других додељивања и донација примљених у току године у брuto износу. У случају да је извршено временско разграничење примљених државних додељивања и донација преко рачуна ПБР – рачун 495, неопходно је приказати укупан (брuto) износ примљеног додељивања односно донације у току године, а не само годишњи део који се преноси са рачуна 495 на рачуне групе 64. Сходно томе, искључује се укидање одложених прихода на основу додељивања и донација из претходних година. Такође, у овој табели неопходно је приказати и дате донације у току године.

У ред 01 уписују се искључиво државна додељивања намењена за изградњу и набавку основних средстава (пословни простор и зграде, опрема, возила и сл.), примљена основна средства без накнаде, као и државна помоћ за реконструкцију, модернизацију и друга унапређења основних средстава. Обухвата се и отпис дугова по основу пореза и доприноса, као и прилив средстава у циљу покрића губитака кумулираних током више пословних година, државна помоћ у циљу надокнаде штете и покрића губитака насталих као последица елементарних непогода и других ванредних околности (АОП 683).

У ред 02 уписују се сва додељивања по истом основу као и у реду 01, осим државних.

У ред 03 уписују се државна додељивања у виду премија, регреса за покриће текућих трошкова пословања и губитака, насталих услед државне контроле цена и обима производње, тј. она додељивања која су непосредно везана за производњу производа и услуга и која се примају на основу количине или вредности остварене производње (АОП 684).

У ред 04 уписују се остали, горе непоменути видови државне помоћи у новцу или природи. То су примања без условљене намене и без директне везе с производњом производа и услуга, као што су дотације за новозапослене раднике, за заштиту животне средине, уградњу одговарајуће опреме, за истраживање и развој и сл. (АОП 685).

У ред 05 уписују се све друге врсте донација у новцу или природи од домаћих и иностраних физичких лица, осим за набавку и изградњу основних средстава. У случају када је давалац донације држава, тј. државна институција или агенција, износ треба уписати под позицијом 03 и/или 04.

У ред 06 уписују се давања за изградњу или набавку основних средстава укључујући и књиговодствену (неотписану) вредност основних средстава предузећа уступљених без накнаде и отписи дугорочних потраживања из било ког разлога.

У ред 07 уписује се обрачунати порез због мелиорације (нпр. порез на повећање вредности пољопривредног земљишта због његове пренамене у грађевинско и сл.), порез на поклон и остали порези на вредност активе који се плаћају у нередовним и јако ретким временским интервалима.

Датум _____ 2010. године

Образац попунио:

Руководилац:

(М.П.)

_____ (име и презиме)

_____ (име и презиме)

Контакт телефон: /
(обавезно унети и позивни број)

ЛИТЕРАТУРА

Eurostat: **European System of Accounts, 1995 (ESA 95)**, Luxembourg, 1996

Мр Андра Милојић:

Основе Система националних рачуна, Методолошке студије, расправе и документација, бр. 32, СЗС, Београд, 1997.

Републички завод за статистику Србије:

Систем националних рачуна Републике Србије 2000-2003, Студија, Београд, 2005.

Commission of the European Communities, International monetary fund, Organization for Economic Co-operation and Development, United Nations, World Bank:

System of National Accounts 1993 (SNA 1993), Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C. 1993

On Behalf Of The European Commission, Enterprise And Industry Directorate–General, Carried Out By Ciriec (Centre Internationale De Recherches Et De Information Sur L'Économie Sociale Et Coopérative):

Manual for Drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy: Co-Operatives and Mutual Societies, December, 2006

Закон о задругама ("Сл. лист СРЈ", бр. 41/96 и 12/98 и "Сл. гласник РС", бр. 101/2005 - др. закон и 34/2006)

Закон о банкама и другим финансијским организацијама ("Службеном листу СРЈ", бр. 32/93, 61/95, 44/99, 36/2002, 37/2002 и "Службеном гласнику РС", бр. 72/2003).

Закон о банкама ("Службени гласник РС", бр. 107/05)

Закон о осигурању ("Службени гласник РС", 42/2005)

Закон о рачуноводству и ревизији (Службени гласник РС", бр. 46/06 и 111/09)

Интернет презентација Задружног савез Србије

www.zssrbije.org

European Commission
DG Enterprise and Industry

Competitiveness and innovation
framework programme 2007-2013

Statistical Office
of the Republic of Serbia

**SATELLITE ACCOUNTS
FOR COOPERATIVE ECONOMY
OF THE REPUBLIC OF SERBIA, 2009**

Belgrade, 2011

European Commission,
DG Enterprise and Industry

Competitiveness and innovation
framework programme 2007-2013

Statistical Office
of the Republic of Serbia

ISBN 978-86-6161-004-2

Andra Milošić, MSc
Rade Ćirić, MSc
Mirjana Smolčić
Suzana Karamarković
Marina Pavlović
Vesna Simonović
Bojka Stevanovski

**SATELLITE ACCOUNTS
FOR COOPERATIVE ECONOMY
OF THE REPUBLIC OF SERBIA, 2009**

Belgrade, 2011

SATELLITE ACCOUNTS FOR COOPERATIVE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF SERBIA, 2009

Publisher: Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade, 5, Milana Rakića

For the publisher: Dragan Vukmirović, Ph.D, Director

Authors: Andra Milojić, MSc., Rade Ćirić, MSc., Mirjana Smolčić, Suzana Karamarković, Marina Pavlović, Vesna Simonović, Bojka Stevanovski

Editorial board: Andra Milojić, MSc., Jelena Zdravković, Katarina Stančić, Mirjana Popović

Using data of this publication is subject to quoting source

www.stat.gov.rs

Published

The Statistical Office of the Republic of Serbia, Belgrade, Milana Rakica 5

Telephone: +381 11 2412922; Fax: +381 11 2411260

Number of pages: 94 • Circulation: 200 copies

Printed

Portal DOO, Borča, Lafontenova 1

PREFACE

This study is envisaged to concisely present the basic principles and methods for creating satellite accounts, as well as their practical application in producing satellite accounts for cooperative economy in the Republic of Serbia. The general methodological frame is defined in the publication of the European Commission and CIRIEC “Manual for Drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy: Co-operatives and Mutual Societies“.

The study consists of six chapters: in the first chapter the historical development of cooperative entrepreneurship in Serbia is described; the second chapter deals with the legislative background for business activities of cooperatives and cooperative unions; the third chapter presents the data sources that were used in creating satellite accounts of the cooperative economy; in the fourth chapter the performances and key business data of the cooperative economy are analyzed; in the fifth sector non-monetary indicators of the cooperative economy are presented; the chapter six is dedicated to the analysis of macroeconomic aggregates of the total cooperative economy and by activities; also the quantitative presentation of satellite accounts is given.

We are fully convinced that the various data presented will facilitate a comprising observance of the cooperative economy activity and offer essential information for a wide range of users. We expect that the results of this study will also be used as background for creating development policy for the cooperative economy in the Republic of Serbia.

The study is prepared in the National Accounts, Prices and Agriculture Department.

Belgrade, January 2011

Director

Prof. Dragan Vukmirović, PhD

CONTENTS:

PREFACE	3
1. HISTORY OF COOPERATIVE ENTREPRENEURSHIP IN SERBIA	7
2. LEGAL FRAMEWORK FOR OPERATING BUSINESS ACTIVITY	10
2.1. Cooperatives	10
2.2. Cooperative unions	12
3. DATA SOURCES	13
3.1. Financial statements	13
3.2. Survey on business activity of cooperatives and cooperative unions	13
4. PERFORMANCES AND KEY BUSINESS DATA	16
4.1. Trends in cooperative economy	16
4.2. Turnover and profit analysis	16
4.3. Ratio analysis of financial statements	18
5. SOCIAL ACCOUNTING MATRIX	20
5.1. Number of companies and their size	20
5.2. Employees	23
5.3. Cooperative members	24
6. SATELLITE ACCOUNTS	27
6.1. Analysis of macroeconomic indicators of cooperative economy	27
6.2. Quantitative review of satellite accounts	28
6.2.1. Satellite accounts for total cooperative economy	28
6.2.2. Satellite accounts for section A – Agriculture, hunting and forestry	32
6.2.3. Satellite accounts for section B – Fishing	32
6.2.4. Satellite accounts for section C - Mining and quarrying	33
6.2.5. Satellite accounts for section D - Manufacturing	33
6.2.6. Satellite accounts for section E - Electricity, gas and water supply	34
6.2.7. Satellite accounts for section F - Construction	34
6.2.8. Satellite accounts for section G - Wholesale and retail trade; repair	35
6.2.9. Satellite accounts for section I - Transport, storage and communication	35
6.2.10. Satellite accounts for section K - Real estate, renting and business activities	36
6.2.11. Satellite accounts for section M - Education	36
6.2.12. Satellite accounts for section N - Health and social work	37
6.2.13. Satellite accounts for section O - Other community, social and personal service activities	37
APPENDIX 1 – QUESTIONNAIRE	39
LITERATURE	45

“Pares cum paribus facillime congregantur”,
 (“Equals with equals easily associate”)
 Marcus Tullius Cicero

1. HISTORY OF COOPERATIVE ENTREPRENEURSHIP IN SERBIA

In its long history, cooperative entrepreneurship in Serbia has had its ups and downs, depending on socio - economic and political conditions actual for the time. The first cooperative in Serbia was established on 29 March 1894 in a village Vranovo, near Smederevo as an agricultural - credit union. It was founded immediately after the establishment of the first similar cooperatives in European countries, resulting from the growing needs of poor peasants to defend themselves from the loan vultures, i.e. usurers and trade speculators. Next year, the *Association of Serbian Agricultural Cooperatives* was founded, and together with other national cooperative associations, this association participated in the foundation of the *International Cooperatives Alliance – ICA* in London, in 1895. Only three years later, the first law regulating this area - the *Law on Handicraft and Agricultural Cooperatives* was adopted. Up to 1900, there were over 650 craft and agricultural cooperatives established.

In the early thirties of the 20th century youth and students cooperatives have been established in order to accomplish cooperation of members in performing casual, temporary, and similar jobs. The first youth and students’ cooperative in Belgrade was founded in 1931 on the prominent professors initiative. Usual jobs that were offered to the members were: milk delivery, books selling, tax stamp delivery and other similar jobs. At the same time the number of craft, consumer and especially agricultural cooperatives were increased, hence up to the start of the World War II there were more than 3500 cooperatives. The several factors had contributed to such a large number of cooperatives in Serbia. The great economic crisis in 1929 had a negative influence on the Serbian economy, especially on the agriculture, and cooperatives operating within agriculture. In 1931, the increased debts were partly written off and partly refinanced with new loans that bore favorable credit terms by the state. It certainly does not mean that the Kingdom of Yugoslavia significantly improved the situation in its agriculture, but somehow alleviated the consequences of the world economic crisis, enabling so the rural population to get associated through cooperatives in order to survive and at least to certain extent to improve its economic status. The *Law on Business Associations* was adopted in 1937 in the former Kingdom of Yugoslavia.

In 1949, *The Basic Law on Agricultural Cooperatives* was adopted, and it recognized cooperative as "an economic organization in which the working peasantry allies to improve agricultural production, raise their living standards and to construct socialism in the countryside". This Law envisaged two forms of association - general agricultural cooperatives and rural working cooperatives, which were established in a fashion of the Soviet kolkhozy, or by simple union of peasant holdings.

After 1957 the nature and role of cooperatives in agriculture and rural development was starting to change. General agricultural cooperatives that had enriched their various activities gained more significant role in the improvement of the overall life of the village - including economic, cultural, and social aspects. Moreover, these cooperatives introduced a number of innovations in agricultural production by strengthening cooperative funds, which significantly increased the standard of the rural population and the quality of life in rural areas.

Housing cooperatives have been established at the beginning of 1960s. The main purpose was to provide housing needs of its members. Their development was very fast so the number of existing cooperatives in ex-Yugoslavia at the end of 1960s was 1400. At the same time significance of the consumer cooperatives was decreasing, due to a trade and syndical union development and growing importance.

The period after 1965 was one of the most unfavorable in the history of agricultural cooperatives in this region. It was a "dark age" for cooperatives in Serbia. Cooperatives of that time were used as a political instrument of forced collectivization of farmers and socialization of their assets with strong and long-term negative impact on cooperatives and their membership. Economic reform from 1965 gave the opportunity to agricultural producers, i.e. farmers to establish production and economic relations with other business entities engaged in manufacturing and trade (all business entities were obliged to observe the principle of economy in their operations), which resulted in a significant reduction in the number of cooperatives. Smaller cooperatives, and those not operating successfully, went bankrupt and became a part of larger cooperatives or other organizations, thereby losing their identity in the process. During the sixties of the last century, cooperative unions did not better off. Actually, after the adoption of the *Law on Unique Chambers of Commerce* in 1962, the cooperative unions lost their legal personality and continued to work as cooperative divisions within the chambers of commerce, which, as stipulated by the law, became the legal successors of the whole, rather valuable and considerable property of cooperative unions. Later on, after the new Constitution was adopted in 1974, based on which passed was the *Law on Association of Agricultural Producers* (i.e. farmers), in 1976 cooperative unions re-gained the status of legal persons, however without property.

Economic and social reform in 1989 brought major changes in economic and political system of the country. The concept of sustainable economic development - an integrated development of rural areas was accepted. Within agricultural policy, agricultural holdings acquired an important role as independent economic entities, since all limits that have impeded their economic development had been abolished. In the plurality of property forms, the cooperative property was revitalized and granted was the possibility of free association of holdings into agricultural cooperatives. Accordingly, the *Federal Law on Cooperatives* from 1990 provided that the cooperative property would be returned to the previous users because it had been seized without compensation or for other reasons. The *Law on Cooperatives* from 1996 confirmed this provision.

The period of transition and accelerated privatization, opened a set of new problems related to the cooperative property, and thus to cooperatives and cooperative movement. The *Law on Cooperatives* from 1996 is unambiguous when the issue is concerned. In fact, there is a clear commitment to return the property to the earlier cooperatives, the property that was transferred to other users free of charge - who are not cooperatives by organizing and status changes. The property ought to be returned to the cooperative whose property it was. If the very cooperative does not exist, the property goes to the cooperative of the same type that operates on the territory of the not existing cooperative. The courts that were to resolve the subject disputes over the return of cooperative property mostly insisted on establishing the facts, i.e. whether a cooperative was an owner, or only a user of the claimed property. That additionally makes it difficult to deal with this issue, especially if we take into account that from 1953 up to 1988 all legal persons were regarded just as users of social property as the means of production. There is another difficulty that to be mentioned here - the *Republic Law on the Instructions, Method and Procedure for Determining and Recording of Agricultural Land* in the state and public ownership from 1992, which does not mention cooperative property, or land in cooperative ownership. Therefore, a huge number of cooperatives faced to very bad economic situation, with chronically insufficient capital that is necessary for operating business activity.

The present *Constitution of the Republic of Serbia* recognizes three forms of ownership - public (state), private and cooperative, and that creates a good foundation for the revitalization of cooperatives and cooperative movement in Serbia, as well as for improving business operations of cooperatives. In strategic documents and press releases of officials we can often hear the calls for revival of cooperative entrepreneurship and proliferation of, as it was named by the *Serbian Ministry of Agriculture*, “new generation” of cooperatives funded according to international principles and good practice of European cooperatives, that would be efficient and market oriented, socially active and environment friendly. In this direction, growing concrete action is currently taken, and considering strategic documents of public authorities even more action is anticipated for the future.

2. LEGAL FRAMEWORK FOR OPERATING BUSINESS ACTIVITY

The basic legislation in the area of cooperative and mutual economy in Serbia is the *Law on Cooperatives*, the *Law on Insurance*, and the *Law on Accounting and Auditing*.

2.1. Cooperatives

All cooperatives and cooperative unions in Serbia are subject to the *Law on Cooperatives* that was adopted in 1996. It represents the major legal framework for cooperative entrepreneurship and regulates establishment, membership, registration, management and other issues related to their business operations. As provided by this law, cooperative is defined as organization of individual persons (cooperative members) in which they operate on cooperative principles of volunteerism and solidarity, democracy, economic participation, equal rights of management, autonomy and independence, and thereby realize their economic, social and cultural needs and aspirations.

Pursuant to the Law, cooperative is a legal person and starts to exist as a legal entity upon its registration in the registry. In doing business with third parties, a cooperative can act on its own behalf and for its own account, on its own behalf and on its members' account, or on behalf and account of its members.

Cooperatives can be:

- agricultural,
- housing,
- consumers,
- craft,
- health,
- youth and students and
- other cooperatives.

Savings-credit cooperatives can be established if the founders provide cash amounting to minimum EUR 200.000. *Law on Banks and Other Financial Institutions* regulates their business. Agricultural, trade, housing and other cooperatives, as well as individuals and legal entities, members of these cooperatives, can establish savings-credit cooperatives. Savings-credit cooperatives perform the following tasks: collects special-purpose savings deposits and deposits of individuals, give and take loans, make payments in accordance with the law, and do other banking services for the individuals in accordance with the law.

Agricultural cooperatives organize production of their members' holdings, process and sell agricultural and food products and other goods of the cooperative and its members, supply the members with inputs for production, trade the goods made by the members and organize savings and credit activities within the cooperative. Agricultural cooperatives are of general type and specialized (crop, fruit, vineyard, livestock cooperatives etc.). A minimum of ten farmers and other individuals that according to any ground or other property right may utilize land, facilities, or means of production for agricultural production, establish agricultural cooperatives.

Housing cooperatives, such as investors and contractors, organize construction and maintenance, build and maintain dwellings, apartment buildings and office premises for their members, by engaging funds and work of the members and other individuals and legal entities. Housing cooperatives may be established by a minimum of thirty individuals.

Consumer cooperatives provide their members and members of other consumer cooperatives that are members of the same cooperative association with consumer goods. A minimum of ten individuals can establish this type of cooperative.

Craft cooperatives produce and sell their craft products and craft products of their members, render craft services and supply the members with reproduction materials and fixed assets. Craft cooperatives can be established by at least ten individuals however provided that those persons have professional qualifications required to perform activities within the industry in which the cooperative operates.

Health cooperative support the members and their families in achieving health care through procurement of medicines and provision of other health services. At least ten individuals, of whom minimum one must be a medical doctor, can establish health cooperatives.

Youth and student cooperatives provide for their members casual, temporary, and similar jobs that are not based on employment, i.e. for which an employment contract has not been signed between the parties, i.e. the employer and the employee. This is carried out in an organized manner, to meet the needs of employers, with the aim to acquire funds for the education and meet the basic, social, cultural and other personal and common needs of the members. At least ten individuals, such as students and unemployed persons, may establish youth and student cooperatives.

Management of cooperatives includes assembly, board of directors, supervisory board, and director. Furthermore, the *Law on Cooperatives* provides for each foreseen body of the cooperative, the minimum number of members, scope of their activities, as well as regulation of their work.

2.2. Cooperative unions

The *Law on Cooperatives* defines unions as independent, interest oriented and professional business organizations of cooperatives, which are established to improve activities of the cooperatives and protect their mutual interest, and it recognizes their legal status. This Law establishes a manner in which funds for operations of the unions shall be raised. Usually unions are financed by contributions of its members, the amount of which is determined by the union's assembly. The unions can provide funds from other sources or in other ways, if such a way of securing funds has been envisaged by the agreement on the establishment.

The main tasks of cooperative unions are to provide expert assistance in establishing and upgrading operations of cooperatives; to represent the interests of cooperatives at government bodies and organizations, banks and other financial organizations, i.e. procurement business; to organize and support professional development, research, news publishing and marketing activities; to decide, in accordance with law, on the transfer, i.e. usage of the property that have been turned over to the association after closing of a cooperative; to adopt the rules/provisions of the association and organize the arbitration process; to collect data necessary for carrying out cooperative statistics, etc.

3. DATA SOURCES

3.1. Financial statements

According to the *Law on Accounting and Auditing*, cooperatives, cooperative unions and mutual societies, as well as any other enterprises, are obliged to maintain business books and prepare and submit its financial statements and business reports in a manner prescribed by the respective legislation. Financial statements consist of:

- Balance sheet,
- Profit and loss account,
- Statement of cash flow,
- Statement of changes in equity and
- Statistical annex.

Balance sheet and profit and loss account include information on assets, liabilities, revenues and expenditures. They are compiled using the accrual accounting method, which is prescribed by accounting legislation. A specific feature of Serbian financial statements is the existence of very detailed statistical annex as a sort of extended notes on accounts with a number of details concerning capital, fixed assets, inventories, revenues and expenditures, which is quite similar to the standard Structural Business Survey (SBS) questionnaire. Enterprises are obliged to prepare annual financial statements and a copy shall be submitted to the Business Registers Agency. Deadline for their submitting is 28 February current year for the previous business year. The Statistical Office of the Republic of Serbia regularly receives in electronic form individual financial statements of all legal entities in Serbia including cooperatives, thus making statistical calculations of macroeconomic aggregates and derivation of statistical indicators much easier. These annual financial statements are the major data sources for compilation of national accounts.

3.2. Survey on business activity of cooperatives and cooperative unions

Data required for satellite accounts compilation, but not available in the financial statements, were collected through the survey. First step in this direction was to design the questionnaire. In order to make questionnaire customized as much as possible to the current conditions of the cooperatives and their business operations, advisory support and suggestions of the representatives of the National Union of Cooperatives were used. In addition, experience and suggestions of the experts from the Agricultural Statistics Division were of great help because they already had specialized module of the questionnaire for the agricultural cooperatives.

The draft version of the questionnaire was tested through the pilot survey on 19 cooperatives and one cooperative union, which were selected applying sample base. The main objective of the survey was to determine whether reporting units had the required data available in their records. As a result of the pilot survey certain items are more precisely and in more details defined and the final version of the questionnaire was made¹. Items in the questionnaire are divided into five groups. First group contains identification data. Data on employees by categories, by sex, by salary etc. are in the second group. In addition, this group contains data on number of cooperative members and their shares. Data on capital and current transfers, received and paid, are in the third group. Fourth group contains data on gross fixed capital formation by type of investment. Specific data on financial assets and financial liabilities are in the fifth group.

Supervisors were divided in two groups: supervisors-methodologists and supervisors-controllers. Training courses for supervisors-controllers as well as for interviewers were organized just before the field activities started. Training for supervisors-controllers was held in Belgrade, while the courses for interviewers were organized in 14 SORS regional offices, as well as in Belgrade. The most of the interviewers and supervisors-controllers showed satisfactory knowledge since they had experience of their earlier engagements in regular SBS and agricultural surveys.

The training courses' agenda covered the following topics:

- survey objective,
- tasks and duties of interviewers,
- tasks and duties of supervisors-controllers,
- Address book usage and
- detailed instructions for filling in questionnaire.

The survey for 2009 was conceived and implemented on full scope base. It was carried out in June 2010 and covered 2314 units (2296 cooperatives and 18 cooperative unions) that submitted financial statements for 2008.

Cooperatives and cooperative unions were rather interested to take part in the survey, as well as to get the respective feedback. They were informed that the results of the survey will be presented to the representatives of the Ministry of Economy and the Ministry of Agriculture, so expectedly this survey would be a good basis for creating economic policy that ensures future development of cooperative economy in Serbia. The main difficulty in conducting the survey was large number of small agricultural cooperatives situated in distant rural areas. In this regard, it was difficult to contact their representatives with sufficient competence and knowledge to provide reliable answers. In order to collect the data from these cooperatives, the interviewers received additional instructions – to visit cooperatives several times when necessary, to leave

¹ For Questionnaire, see Appendix 1.

DATA SOURCES

message to contact interviewer, to try to get information whether certain cooperatives operate from the local authorities and like.

The response rate was 80.2%, 11.4% reporting units refused to participate in the survey, 8.4% reporting units were not contacted due to inadequate identification data or the fact it was impossible to get in touch with cooperative representatives. The analysis of the financial statements for 2009 determined that the turnover of cooperatives that responded to the questionnaire make for 81.4% of all cooperatives' turnover. This indicates to what extent the survey was representative and its results reliable.

The data entry team accomplished data entry job under the constant supervision of the appointed supervisors-methodologists. The data were entered with the application written in Blaise. For the survey, CADI (Computer Assisted Data Input) was used and this anticipates that the maximum possible number of controllers is introduced in order to eliminate the errors that operators make in data entry. Logic controls are integrated in the application, so when entering false data they are manifested in the form of warning ('light' error) or as a ban that stops further entry before eliminating error ('heavy' error). In data entry only 'light' errors appeared and the same were eliminated upon the obligatory operators' consultation with supervisors-methodologists.

4. PERFORMANCES AND KEY BUSINESS DATA

4.1. Trends in cooperative economy

As could be seen from Table 1, cooperative economy in Serbia in the period 2007-2009 showed negative trends. Namely, the total number of cooperatives and cooperative unions decreased from 2337 in 2007 to 2140 in 2009. After the decrease in the number of cooperatives, the decrease of the number of members and the number of employees followed. The number of members decreased from 125551 in 2007 to 122192 in 2009 and the number of employees decreased from 10863 in 2007 to 8563 in 2009. The highest turnover was recorded in 2008, however in this year the net loss was highest – mill. RSD 1852.7. Net loss was recorded also in 2007 and 2009.

Table 1. Cooperative economy 2007-2009

	Number of cooperatives and cooperative unions	Number of members	Number of employees	Turnover, mill. RSD	Net profit, mill. RSD
2007	2337	125551	10863	48793.9	-620.1
2008	2314	125493	9853	57069.4	-1852.7
2009	2140	122192	8563	49835.7	-900.9

Table 2 indicates that in 2009 only 2.4% of the total number of enterprises of the non-financial sector was registered in cooperative economy. The respective share in the turnover of the non-financial sector equaled 0.9% and in employment 0.8%. The aggregated figures for cooperative economy can be considered relatively insignificant, and they reflect long period of institutional negligence and negative effects of transitional restructuring of the Serbian economy into cooperative business.

Table 2. Share in non-financial sector, 2009

Cooperative economy aggregates	%
Number of units	2.4
Turnover	0.9
Number of employees	0.8

4.2. Turnover and profit analysis

Although whole cooperative economy in 2009 recorded net loss in total amount of mill. RSD 900.9, it should be noted that 926 cooperatives and 6 cooperative unions recorded net profit in total amount of mill. RSD 935.7. The average net profit rate of the latest was 2.2%. Net loss recorded 780 cooperatives and 8 cooperative unions in total amount of mill. RSD 1836.6. Their average net profit rate was negative and equaled 28.7%. The remaining 418 cooperatives and 2 cooperative unions recorded neither net profit nor net losses. Regarding these facts, the total cooperative economy recorded negative average net profit rate of 1.8%

Table 3. Cooperatives and cooperative unions by profit/loss, 2009

	Number	Net profit/loss, mill. RSD	Net profit rate, % of turnover
Units with net profit	932	935.7	2.2
Units with net loss	788	-1836.6	-28.7
Units with 0	420	0.0	0.0
Total	2140	-900.9	-1.8

Table 4 presents data classified in to defined turnover intervals. Cooperatives and cooperative unions in turnover interval “Above 0-below 1000” recorded the most negative average net profit rate - 174.9%. The negative net profit rate, however much lower, was noted in all other intervals except in “100000 and more”. Cooperatives that had turnover “100000 and more” recorded net profit in amount of mill. RSD 325.8 and average net profit rate of 1.0%. It should be noted that these 114 cooperatives employed 3342 employees, which is almost 40% of the total number of employees engaged in cooperative economy.

Table 4. Cooperatives and cooperative unions by turnover intervals, 2009

Turnover intervals, thousand RSD	Number of units	Turnover, mill. RSD	Net profit/loss, mill. RSD	Net profit rate, % of turnover	Number of employees
0	618	0.0	-81.8	-	156
Above 0- below 1000	415	133.8	-233.9	-174.9	468
1000 – below 5000	369	955.2	-316.8	-33.2	964
5000- below 20000	315	3475.0	-250.4	-7.2	1243
20000- below 50000	202	6691.2	-276.2	-4.1	1393
50000- below 100000	107	7504.9	-67.6	-0.9	997
100000 and more	114	31075.6	325.8	1.0	3342
Total	2140	49835.7	-900.9	-1.8	8563

It is interesting to have a look at the distribution of cooperatives within the given intervals. The number of cooperatives within each turnover interval is in inverse proportion with the size of each interval meaning that the highest number of cooperatives fell within the first interval (618 cooperatives). As we move to the next interval, this number is getting smaller. This indicates that the cooperatives in Serbia do not operate on the principles of economy of scale, what makes them operate with poorer results. In addition to this, the majority of employees in the cooperatives in Serbia (5221) are within intervals with loss, which raise not only economic concerns but also social issues.

Based on the turnover and net profit analysis, in cooperative economy two types of cooperatives can be clearly distinguished. The first type is efficient and market oriented cooperatives, which belong to “new generation of cooperatives”. These cooperatives continuously improve business and have very good prospects. On the other side, there are cooperatives that are not adapted to market oriented economy. These cooperatives continuously express turnover decrease and their future is rather uncertain.

4.3. Ratio analysis of financial statements

The financial ratios show very useful information about liquidity, operating activity and profitability of cooperative economy. Also these financial ratios can be used as a good base for comparison with data of individual cooperatives. In the Table 5 some of the most important ratios for total cooperative economy and for cooperatives and unions that recorded net profit in 2009 are presented. Liquidity ratios showed that liquidity of total cooperative economy was not on appropriate level. Current liquidity ratio and quick liquidity ratio indicated that each RSD of short term liabilities was covered only with 0.95 RSD of current assets and with 0.64 RSD of the most liquid of current assets. The values that are usually considered as a normal for these ratios are 2:1 and 1:1 respectively. Ratios of operating activity also were not on appropriate level. For example these ratios showed that inventory is sold or “turned” 4.5 times in average per year, that accounts receivable were collected 2.9 times in average per year and that accounts payable were paid 1.8 times in average per year. Regarding profitability all ratios such as gross margin, net profit margin, return on operating assets, return on total assets and return on equity had negative values. On the other side cooperatives and cooperative unions that recorded net profit in 2009 resulted in better financial ratios values. Current liquidity ratio and quick liquidity ratio of this group of cooperatives indicated that each RSD of short term liabilities was covered with 1.12 RSD of current assets and with 0.72 RSD of the most liquid of current assets. Better situation was also in the operating activity ratios. For example these ratios showed that inventory is sold or “turned” 4.8 times in average per year, that accounts receivable were collected 3.7 times in average per year and that accounts payable were paid 2.7 times in average per year. Opposite to total cooperative economy, all profitability ratios had positive values.

PERFORMANCES AND KEY BUSINESS DATA

Table 5. Financial ratios, 2009

	Total cooperative economy	Units with net profit
Current liquidity ratio	0.95:1	1.12:1
Quick liquidity ratio (Acid test)	0.64:1	0.72:1
Debt ratio	0.7	0.6
Inventory turnover	4.5	4.8
Days sales in inventory	81.4	75.3
Accounts receivable turnover	2.9	3.7
Average collection period	125.8	98.8
Accounts payable turnover	1.8	2.7
Days purchases in accounts payable	199.7	133.8
Fixed asset turnover	2.2	3.2
Gross margin (%)	-2.1	1.0
Profit margin (%)	-1.8	2.2
Return on operating assets (%)	-1.9	1.2
Return on total assets (%)	-1.6	2.6
Return on equity (%)	-4.6	6.9

5. SOCIAL ACCOUNTING MATRIX

The main role of social accounting matrix is to show data on non-monetary activities of company, such as number and size of companies, employment, remuneration by type of employment, number of members, etc. Further, more attention shall be paid to this type of non-monetary activities of cooperatives and cooperative unions.

5.1. Number of companies and their size

The cooperative economy in Serbia in 2009 comprised 2124 cooperatives and 16 cooperative unions, which comes up to 2140 units.

Table 6. Number of cooperatives and cooperative unions, 2009

	Number of units
Cooperatives	2124
Cooperative unions	16
Total	2140

Considering the type of cooperatives, agricultural cooperatives had the highest share in the total number of cooperatives, 67.1%. Youth and students cooperatives contributed with 17.8%, housing with 6.9%, craft with 4.1% and all others with 4.2% It should be noted that in 2009 there was neither one savings-credit cooperative.

Table 7. Number of cooperatives by type, 2009

Type of cooperatives	Number of units	Structure, %
Agricultural	1425	67.1
Youth and students	378	17.8
Housing	146	6.9
Craft	87	4.1
Consumers	8	0.4
Others	80	3.8
Total	2124	100.0

SOCIAL ACCOUNTING MATRIX

The distribution of cooperatives by the type of industry (NACE, rev. 1) was noticeably unequal. Therefore, 60.6% of cooperatives operated within section A - Agriculture, hunting and forestry and 20.2% were from section K - Real estate, renting and business activities, which comes up to more than 80%. Less than 20% was allocated to other industries.

Table 8. Cooperatives by type of industry, 2009

Industries	Number of units	Structure, %
A Agriculture, hunting and forestry	1287	60.6
B Fishing	4	0.2
C Mining and quarrying	3	0.1
D Manufacturing	94	4.4
E Electricity, gas and water supply	2	0.1
F Construction	132	6.2
G Wholesale and retail trade; repairs	112	5.3
H Hotels and restaurants	2	0.1
I Transport, storage and communication	13	0.6
J Financial intermediation	-	-
K Real estate, renting and business activities	430	20.2
L Government	-	-
M Education	4	0.2
N Health and social work	2	0.1
O Other community, social and personal service activities	39	1.8
Total	2124	100.0

Regarding the distribution of cooperative unions by industries, it should be noted that all unions were located in section O - Other community, social and personal service activities.

The distribution by size of enterprise was carried out in two ways. The first observed the *Law on Accounting and Auditing*, and the second respected international recommendations. Pursuant to the national legislation, the criteria for categorization are the following:

- average number of employees – 50 to 250;
- total annual income – EUR 2.500.000 do 10.000.000 , RSD counter-exchange;
- average property value EUR 1.000.000 do 5.000.000, RSD counter-exchange.

Those legal persons expressing lower values for at least two of the stated criteria are classified as small-sized, those that meet at least two of the criteria are classified as medium-sized and the ones with higher values for minimum two of the stated criteria are classified as big-sized legal entities.

According to these criteria, 98.2% of all cooperatives are small-sized, 1.7% are medium-sized and 0.1% are classified as large. Regarding the size of cooperative unions, all 16 unions are small-sized.

SOCIAL ACCOUNTING MATRIX

Table 9. Cooperatives and cooperative unions by size (according to the national legislation), 2009

	Number of units				Structure, %			
	Small	Medium	Large	Total	Small	Medium	Large	Total
Cooperatives	2085	36	3	2124	98.2	1.7	0.1	100.0
Cooperative unions	16	-	-	16	100.0	-	-	100.0
Total	2101	36	3	2140	98.2	1.7	0.1	100.0

Table 10 presents a breakdown by type and size of cooperatives according to the national legislation. The agricultural cooperatives make the majority for all three categories by size.

Table 10. Type of cooperatives by size (according to the national legislation), 2009

Type of cooperatives	Number of units			Structure, %		
	Small	Medium	Large	Small	Medium	Large
Agricultural	1387	35	3	66.5	97.2	100.0
Youth and students	378	-	-	18.1	-	-
Housing	146	-	-	7.0	-	-
Craft	86	1	-	4.1	2.8	-
Consumers	8	-	-	0.4	-	-
Others	80	-	-	3.9	-	-
Total	2085	36	3	100.0	100.0	100.0

In accordance with international recommendations, the classification of enterprises by size is carried out only according to the number of employees: 0-9 (micro), 10-49 (small), 50-249 (medium), 250 and over (large). According to these criteria, 90.7% of cooperatives are micro, 8.0% are small-sized and 1.3% are medium-sized. Differently to the national legislation, there is none large cooperative. Regarding the size of cooperative unions, 15 unions are micro and one is small-sized.

Table 11. Cooperatives and cooperative unions by size (according to the international recommendations), 2009

	Number of companies					Structure, %				
	Micro	Small	Medium	Large	Total	Micro	Small	Medium	Large	Total
Cooperatives	1926	171	27	-	2124	90.7	8.0	1.3	-	100.0
Cooperative unions	15	1	-	-	16	93.8	6.2	-	-	100.0
Total	1941	172	27	-	2140	90.7	8.0	1.3	-	100.0

SOCIAL ACCOUNTING MATRIX

Table 12 presents breakdown by type and size of cooperatives according to international recommendation. Similar to the breakdown according to the national legislation, agricultural cooperatives make the majority in all categories by size.

Table 12. Type of cooperatives by size (according to the international recommendations), 2009

	Number of companies				Structure, %			
	Micro	Small	Medium	Large	Micro	Small	Medium	Large
Agricultural	1265	134	26	-	65.7	78.4	96.3	-
Youth and students	372	5	1	-	19.3	2.9	3.7	-
Housing	139	7	-	-	7.2	4.1	-	-
Craft	69	18	-	-	3.6	10.5	-	-
Consumers	8	-	-	-	0.4	-	-	-
Others	73	7	-	-	3.8	4.1	-	-
Total	1926	171	27	-	100.0	100.0	100.0	-

5.2. Employees

The total number of employees in cooperative economy amounted to 8563, of which 8524 were in cooperatives and 39 in cooperative unions.

Table 13. Number of employees, 2009

	Number of employees
Cooperatives	8524
Cooperative unions	39
Total	8563

The majority of employees - 79.1% worked in agricultural cooperatives. Other types of cooperatives had the share in the total number of employees as follows: youth and students cooperatives - 8.3%, craft cooperatives - 6.8%, housing cooperatives - 3.6% and others - 2.2%.

Table 14. Number of employees by type of cooperative, 2009

Type of cooperatives	Number of employees	Structure, %
Agricultural	6744	79.1
Youth and students	706	8.3
Housing	307	3.6
Craft	581	6.8
Consumers	3	0.0
Others	183	2.2
Total	8524	100.0

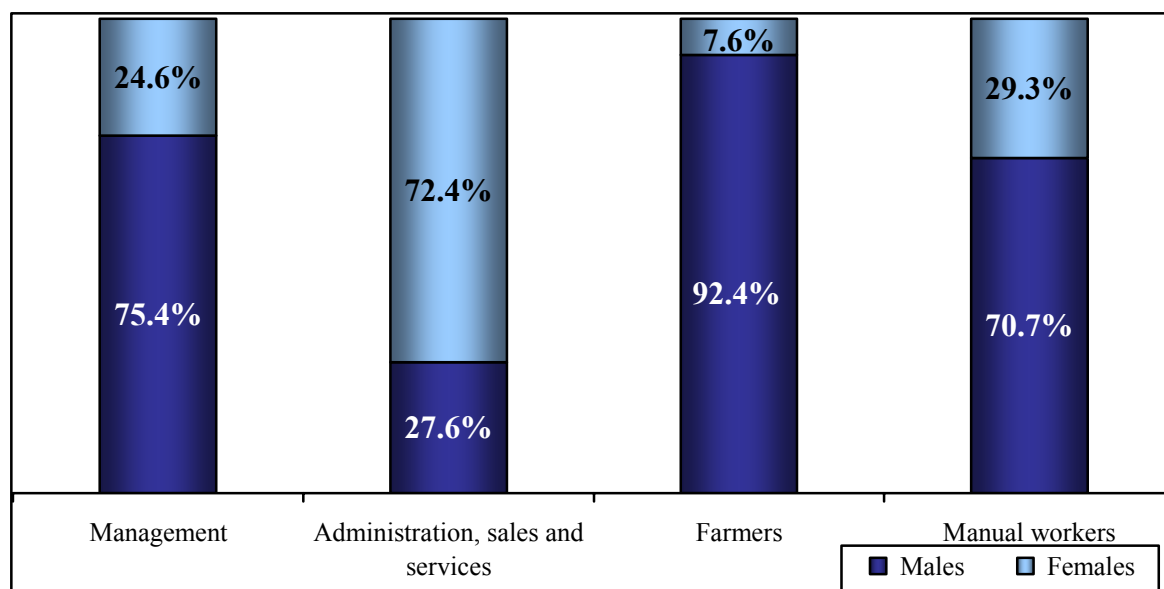
SOCIAL ACCOUNTING MATRIX

Table 15. Labor market data, 2009

Classification of employees by category	Men	Women	Total	Costs by category			Hours worked, mill.	Costs per hour worked, RSD
				Wages and salaries, gross, mill. RSD	Social contribution of employer, mill. RSD	Total, mill. RSD		
Management	723	236	959	603.9	112.9	716.8	1.7	411.8
Administration, sales and services	547	1437	1984	886.5	149.8	1036.3	3.3	311.7
Farmers	885	73	958	368.2	77.7	445.9	1.8	246.2
Manual workers	3296	1366	4662	1723.5	306.7	2030.2	8.4	241.6
Total	5451	3112	8563	3582.1	647.1	4229.2	15.3	276.4

According to Table 15, the highest number of employees in cooperative economy in Serbia went to blue-collar workers, i.e. manual workers, which is 54.4% of all employees. Employees in administration, sales and services make about 23% of all employees. Management staff and farmers contributed equally, each category with 11.2%. Concerning gender related data (Graph 1), the only category where females had a higher share in the total number of employees was “Administration, sales and services” (72.4%). In other categories (Farmers, Management and Manual workers), the share of male workers was 92.4%, 75.4% and 70.7%, respectively.

Graph 1. Employees by category and by sex, 2009

Concerning labor costs applicable for cooperatives, certain discrepancies appear between different categories. Looking at costs per hour worked, manual workers and farmers, with RSD 241.6 and RSD 246.2 respectively, were in worse position in relation to the employees in “Management” and “Administration, sales and service” with RSD 411.8 and RSD 311.7 respectively. The average cost per hour worked for cooperative economy was RSD 276.4.

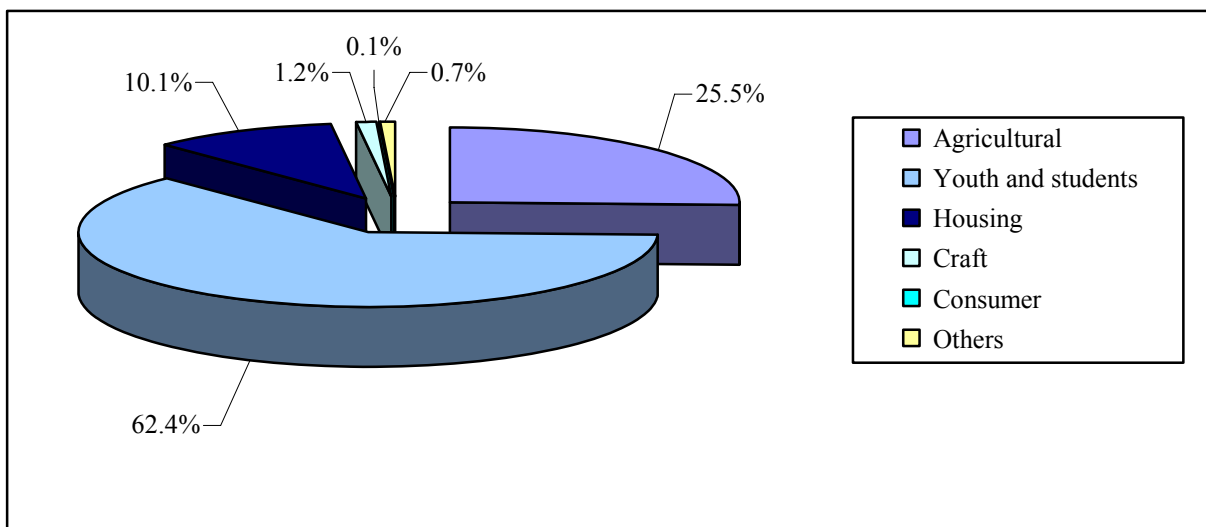
5.3. Cooperative members

Cooperatives numbered 122192 members in 2009. Although the majority of cooperatives were agricultural, their share in the total number of members was not the highest. The highest share had youth and students cooperatives, 62.4%, while the share of agricultural cooperatives was 25.5%. All other cooperatives had share of 12.1%.

Table 16. Members by sex and cooperative type, 2009

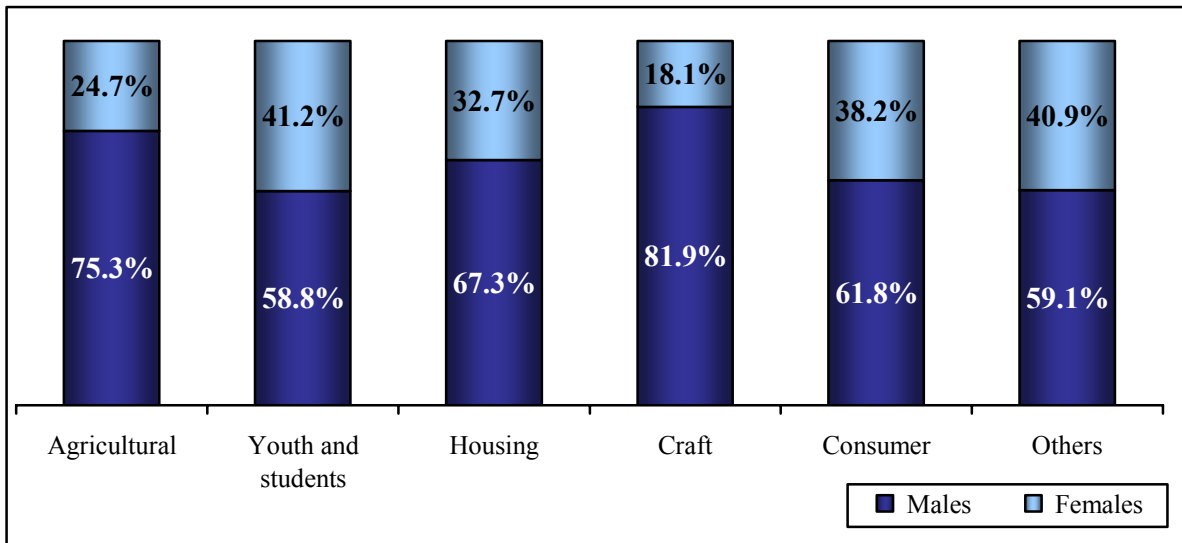
Type of cooperatives	Number of members		
	Males	Females	Total
Agricultural	23413	7700	31113
Youth and students	44807	31435	76242
Housing	8343	4056	12399
Craft	1251	275	1526
Consumers	47	29	76
Others	494	342	836
Total	78355	43837	122192

Graph 2. Members by type of cooperatives, 2009

Regarding members by sex, 64.1% were males and 35.9% were females. The share of females is smaller than the share of males for all cooperative types. The largest share of females was noted for youth and students cooperatives and consumers' cooperatives, i.e. 41.2% and 38.2% respectively.

Graph 3. Members by gender and cooperative type, 2009

6. SATELLITE ACCOUNTS

6.1. Analysis of macroeconomic indicators of cooperative economy

In the System of national accounts GVA is one of the basic and the most important macroeconomic aggregates. Table 17 indicates that GVA of cooperatives and cooperative unions continuously decreased in the period 2007-2009. In 2008 compared to 2007 decrease equaled 3.4%, and in 2009 compared to 2008 decrease equaled 16.4%. The share of GVA of cooperative economy in total GVA decreased from 0.27% in 2007 to 0.18% in 2009.

Table 17. Gross value added of cooperative economy 2007-2009

	GVA, mil. RSD	Growth rate, compared to previous year, %	GVA share in total economy, %
2007	5265.2	...	0.27
2008	5088.3	-3.4	0.22
2009 ²	4256.2	-16.4	0.18

As could be seen from the satellite accounts tables for total cooperative economy below, GVA was the only balancing item in satellite accounts in 2009 that expressed positive value, mill. RSD 4256.1. The cooperative gross operating surplus was negative and amounted to mill. RSD 195.5. This means that GVA was not sufficient to cover compensation of employees and net taxes on production. Another indicator of insignificant cooperative economy in Serbia is GFCF. In 2009, GFCF amounted to mill. RSD 1358.5, which equaled only 0.26% of the total GFCF. Finally, according to the capital account cooperative economy companies expressed borrowing amounting to mill. RSD 1325.8.

² Estimation.

SATELLITE ACCOUNTS

Table 18. Linking cooperative economy production and generation of income satellite accounts to industries, mill. RSD

INDUSTRY	Output P.1	Inter- mediate consump- tion P.2	Value added B.1G	Compen- sation of employees D.1	Taxes on production and imports D.2	Subsidies D.3	Operating surplus, gross B.2G	Gross capital formation P.5
A	10991.6	7524.4	3467.2	2846.4	171.0	0.2	450.0	-591.5
B	7.8	5.8	2.0	0.5	0.1	-	1.4	2.2
C	18.0	11.4	6.6	3.2	0.0	-	3.4	-6.9
D	695.7	605.6	90.1	195.8	3.3	-	-109.0	-19.8
E	14.8	7.0	7.8	7.6	0.1	-	0.1	-0.9
F	1843.6	1545.8	297.8	280.1	11.8	-	5.9	-409.1
G	923.3	1152.7	-229.4	194.5	4.4	-	-428.3	1316.0
H	-	-	-	-	-	-	-	-
I	121.3	111.6	9.7	12.2	0.1	-	-2.6	2.4
J	-	-	-	-	-	-	-	-
K	1673.2	1151.5	521.7	603.5	29.8	-	-111.6	-186.0
L	-	-	-	-	-	-	-	-
M	8.0	1.8	6.2	5.9	0.0	-	0.3	0.0
N	0.1	0.0	0.1	0.1	-	-	0.0	0.0
O	118.2	41.9	76.3	79.4	2.0	-	-5.1	2.6
Total	16415.6	12159.5	4256.1	4229.2	222.6	0.2	-195.5	109.0

Regarding industries, the highest share in GVA of cooperative economy had section A – Agriculture, hunting and forestry with mill. RSD 3467.2, i.e. 81.5% of the cooperative economy GVA. The share of GVA of cooperatives of section A in GVA of section A on the overall economy level equaled only 1.5%. GVA of the section K - Real estate, renting and business activity amounted to mill. RSD 521.7, which was about 12.5% of the total cooperative economy GVA and only 0.1% GVA of section K on the overall economy level. GVA of section F – Construction amounted to mill. RSD 297.8, i.e. 7.0% of the cooperative economy GVA and only 0.2% GVA of section F on the overall economy level. All other industries had very small share in the cooperative economy GVA. It should be noted here that section G – Wholesale and retail trade; repairs, expressed even negative GVA – mill. RSD 229.4.

Concerning gross operating surplus, section A – Agriculture, hunting and forestry expressed the highest value, i.e. mill. RSD 450.0. Positive gross operating surplus, however much lower, had sections: B - Fishing, C - Mining and quarrying, E - Electricity, gas and water supply, F - Construction and M - Education. This means that in these industries GVA was sufficient to cover compensation of employees and net taxes on production. On the opposite side in all other observed industries³ gross operating surplus showed negative value and GVA was not sufficient to cover compensation of employees and net taxes on production.

³ Except in section N - Health and social work where gross operating surplus was equal to zero.

However, we should note here that these figures do not represent the real economic capacity and great possibilities for future economic development of cooperatives in Serbia, especially in agriculture. Taking into account that agriculture has relatively significant share in GDP (about 9%) and that about 778000 farm households feature in Serbia, of which some have set the extraordinary high harvest and output records that are comparable to those achieved by top producers in Europe, we can imagine the potential of cooperatives in future. In addition, in some rural areas although small, agricultural cooperatives represent major factor in agricultural production. The biggest part of dairy products, grains and fruits in those areas are marketed by agricultural cooperatives. It can be said that the current economic results of cooperatives in Serbia are in reverse proportion to their real capacity and potential benefits.

SATELLITE ACCOUNTS

6.2. Quantitative review of satellite accounts⁴

6.2.1. Satellite accounts for total cooperative economy

Total cooperative economy: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	12159.5	P.1	Output	16415.6
B.1G	Value added, gross	4256.1			
	Total	16415.6		Total	16415.6

Total cooperative economy: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	4229.2	B.1G	Value added, gross	4256.1
D.2	Taxes on production and imports	222.6			
D.3	- Subsidies	0.2			
B.2G	Operating surplus, gross	-195.5			
	Total	4256.2		Total	4256.1

Total cooperative economy: Allocation of primary income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.4	Property income paid	1351.5	B.2G	Operating surplus, gross	-195.5
B.5G	Balance of primary incomes, gross	-1095.0	D.4	Property income received	452.0
	Total	256.5		Total	256.5

Total cooperative economy: Secondary distribution of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.5	Current taxes on income, wealth,	37.6	B.5G	Balance of primary incomes, gross	-1095.0
D.62	Social benefits	-	D.61	Social contributions	-
D.7	Other current transfers paid	166.7	D.7	Other current transfers received	129.2
B.6G	Disposable income, gross	-1170.1			
	Total	-965.8		Total	-965.8

⁴ All items in satellite accounts for total cooperative economy as well as for satellite accounts by industries are expressed in mill. RSD.

SATELLITE ACCOUNTS

Total cooperative economy: Use of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.8	Adjustment for the change in net equity of households in pension fund reserves	-	B.6G	Disposable income, gross	-1170.1
B.8G	Saving, gross	-1170.1			
	Total	-1170.1		Total	-1170.1

Total cooperative economy: Capital account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.9	Capital transfers payable	6.6	B.8G	Saving, gross	-1170.1
P.51	Gross fixed capital formation	1358.5	D.9	Capital transfers receivable	10.1
P.52	Changes in inventories	-1249.5			
K.2	Acquisitions less disposals of non-produced non-financial assets	50.2			
B.9	Net lending (+) or net borrowing (-)	-1325.8			
	Total	-1160.0		Total	-1160.0

Total cooperative economy: Financial account

Changes in financial assets

Changes in financial liabilities and net worth

Total	Code	Transactions and balancing items	Total
		Net lending (+) or net borrowing (-)	-1325.8
		Net omissions and errors	-90.7
		Change in financial position	-1416.5
1226.3		Total net acquisition of financial assets	
		Total net incurrence of liabilities	2642.8
-209.7	F.2	Currency and deposits	-
24.4	F.3	Securities other than shares	3.6
58.5	F.4	Loans	660.0
131.6	F.5	Shares and other equity	-
-	F.6	Insurance technical reserves	-
1221.5	F.7	Other accounts receivable/payable	1979.2

SATELLITE ACCOUNTS

6.2.2. *Satellite accounts for section A – Agriculture, hunting and forestry*

Agriculture, hunting and forestry: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	7524.4	P.1	Output	10991.6
B.1G	Value added, gross	3467.2			
	Total	10991.6		Total	10991.6

Agriculture, hunting and forestry: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	2846.4	B.1G	Value added, gross	3467.2
D.2	Taxes on production and imports	171.0			
D.3	- Subsidies	0.2			
B.2G	Operating surplus, gross	450.0			
	Total	3467.2		Total	3467.2

6.2.3. *Satellite accounts for section B – Fishing*

Fishing: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	5.8	P.1	Output	7.8
B.1G	Value added, gross	2.0			
	Total	7.8		Total	7.8

Fishing: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	0.5	B.1G	Value added, gross	2.0
D.2	Taxes on production and imports	0.1			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	1.4			
	Total	2.0		Total	2.0

SATELLITE ACCOUNTS

6.2.4. Satellite accounts for section C - Mining and quarrying

Mining and quarrying: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	11.4	P.1	Output	18.0
B.1G	Value added, gross	6.6			
	Total	18.0		Total	18.0

Mining and quarrying: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	3.2	B.1G	Value added, gross	6.6
D.2	Taxes on production and imports	0.0			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	3.4			
	Total	6.6		Total	6.6

6.2.5. Satellite accounts for section D - Manufacturing

Manufacturing: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	605.6	P.1	Output	695.7
B.1G	Value added, gross	90.1			
	Total	695.7		Total	695.7

Manufacturing: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D1	Compensation of employees	195.8	B.1G	Value added, gross	90.1
D.2	Taxes on production and imports	3.3			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	-109.0			
	Total	90.1		Total	90.1

SATELLITE ACCOUNTS

6.2.6. *Satellite accounts for section E - Electricity, gas and water supply*

Electricity, gas and water supply: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	7.0	P.1	Output	14.8
B.1G	Value added, gross	7.8			
	Total	14.8		Total	14.8

Electricity, gas and water supply: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	7.6	B.1G	Value added, gross	7.8
D.2	Taxes on production and imports	0.1			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	0.1			
	Total	7.8		Total	7.8

6.2.7. *Satellite accounts for section F - Construction*

Construction: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	1545.8	P.1	Output	1843.6
B.1G	Value added, gross	297.8			
	Total	1843.6		Total	1843.6

Construction: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D1	Compensation of employees	280.1	B.1G	Value added, gross	297.8
D.2	Taxes on production and imports	11.8			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	5.9			
	Total	297.8		Total	297.8

SATELLITE ACCOUNTS

6.2.8. *Satellite accounts for section G - Wholesale and retail trade; repair*

Wholesale and retail trade; repair: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	1152.7	P.1	Output	923.3
B.1G	Value added, gross	-229.4			
	Total	923.3		Total	923.3

Wholesale and retail trade; repair: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	194.5	B.1G	Value added, gross	-229.4
D.2	Taxes on production and imports	4.4			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	-428.3			
	Total	-229.4		Total	-229.4

6.2.9. *Satellite accounts for section I - Transport, storage and communication*

Transport, storage and communication: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	111.6	P.1	Output	121.3
B.1G	Value added, gross	9.7			
	Total	121.3		Total	121.3

Transport, storage and communication: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	12.2	B.1G	Value added, gross	9.7
D.2	Taxes on production and imports	0.1			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	-2.6			
	Total	9.7		Total	9.7

SATELLITE ACCOUNTS

6.2.10. Satellite accounts for section K - Real estate, renting and business activities

Real estate, renting and business activities: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	1151.5	P.1	Output	1673.2
B.1G	Value added, gross	521.7			
	Total	1673.2		Total	1673.2

Real estate, renting and business activities: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	603.5	B.1G	Value added, gross	521.7
D.2	Taxes on production and imports	29.8			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	-111.6			
	Total	521.7		Total	521.7

6.2.11. Satellite accounts for section M - Education

Education: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	1.8	P.1	Output	8.0
B.1G	Value added, gross	6.2			
	Total	8.0		Total	8.0

Education: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	5.9	B.1G	Value added, gross	6.2
D.2	Taxes on production and imports	0.0			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	0.3			
	Total	6.2		Total	6.2

SATELLITE ACCOUNTS

6.2.12. Satellite accounts for section N - Health and social work

Health and social work: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	0.0	P.1	Output	0.1
B.1G	Value added, gross	0.1			
	Total	0.1		Total	0.1

Health and social work: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	0.1	B.1G	Value added, gross	0.1
D.2	Taxes on production and imports	-			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	0.0			
	Total	0.1		Total	0.1

6.2.13. Satellite accounts for section O - Other community, social and personal service activities

Other community, social and personal service activities: Production account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
P.2	Intermediate consumption	41.9	P.1	Output	118.2
B.1G	Value added, gross	76.3			
	Total	118.2		Total	118.2

Other community, social and personal service activities: Generation of income account

Uses			Resources		
Code	Transactions and balancing items	Total	Code	Transactions and balancing items	Total
D.1	Compensation of employees	79.4	B.1G	Value added, gross	76.3
D.2	Taxes on production and imports	2.0			
D.3	- Subsidies	-			
B.2G	Operating surplus, gross	-5.1			
	Total	76.3		Total	76.3

APPENDIX 1 – QUESTIONNAIRE

APPENDIX 1

REPUBLIC OF SERBIA
Statistical Office of the Republic of Serbia

Form ZAD-01

Act on establishing statistical surveys,
'Official gazette RS', no 110/2009

Code of survey : 002200

**SURVEY ON BUSINESS ACTIVITY OF COOPERATIVES AND COOPERATIVE UNIONS
IN 2009**

The obligations of providing data for statistical purposes are stipulated by Article 26, and penalty provisions for cases of refusing to respond or providing incomplete and false data are stipulated by Article 52, the Official Statistics Law (Official gazette RS, no 104/2009).

**The data shall be used for statistical purposes only and shall not be published as individual data.
For all data the principle of confidentiality shall apply.**

Business name _____

Registration number _____

Municipality _____ Place _____

Address _____ Tel. No _____

Principal activity (subgroup CA) _____

Give the short description of the real main activity you carried out in the previous year If it differs from principal activity (mentioned above). _____

Is your cooperative/cooperative union affected by some of the following status or structural changes in 2009?
(circle the code)

1. Merging 2. Taking over 3. Splitting

4. Other (description): _____

5. Cooperative/cooperative union is not active from (give the date) _____ (date)

Table 1. Data on members in 2009

Number of members	Number of cooperatives (only for cooperative unions)	Official title of your cooperative union (In case you are not member of any cooperative union, please enter -.)	Share capital, RSD
Total			
of which: women			

APPENDIX 1

Table 2. Data on employees in 2009

		Number of employees		Number of employees with disabilities	Hours worked (thousands)	Wages and salaries (thous. RSD)	Social contributions (thous. RSD)
		total	of which: women				
		1	2	3	4	5	6
01	TOTAL (02+03+04+05)						
02	Managers						
03	Administrative workers						
04	Farmers						
05	Manual workers						

Column 1 indicates annual average of persons employed (sum of number of workers employed at the end of each month in 2009 divided by 12).

Column 3 indicates annual average of persons with disabilities employed (sum of number of workers with disabilities employed at the end of each month in 2009 divided by 12).

Column 4 indicates hours worked according to the company's records on employment and personnel costs. Included are hours actually worked during normal working time in the year, as well as hours worked in addition to those, hours of stoppage or interruptions in work for which are not responsible employees etc. If the exact number of hours actually worked is not known, it may be estimated on the basis of the theoretical number of working hours increased with additional hours worked and decreased with the average rate of absences. Excluded are hours paid but not actually worked such as for annual leave, holidays and sick leave.

Column 5 indicates costs for the respective categories of employees according to: calculated costs of salaries and wages and remunerations (gross) – account 520, payment of work by contract (*locatio operis*) – account 522, payment pursuant to copyright contract – account 523, payment of temporary and casual jobs – account 524, remuneration to physical persons pursuant to other contracts – account 525, remuneration to members of board of management and supervisors – account 526, and other personal expenditures and remunerations – account 529.

Column 6 indicates employers' social contributions on wages and salaries – account 521.

Table 3. Financial assets and financial liabilities (balance on 31.12.) **thous. RSD**

		2008	2009
01	Long-term loans granted - net		
02	Short-term loans granted - net		
03	Purchased securities other than shares - net		
04	Long-term loans received - net		
05	Short-term loans received - net		
06	Issued securities other than shares - net		
07	Advances received		

Line 01 covers the sum of the ending balance of accounts 033, 034 and 035, less the ending balance of account 039 (the part related to the accounts 033, 034 and 035).

Line 02 covers the sum of the ending balance of accounts 230 (the part related to the loans), 231 (the part related to the loans), 232, 233 and 234, less the ending balance of account 239 (the part related to the accounts 230, 231, 232, 233 and 234).

Line 03 covers the sum of the ending balance of accounts 036, 039 (the part related to the securities other than shares), 230 (the part related to the securities other than shares), 231 (the part related to the securities other than shares), 235, 236 and 238, less the ending balance on account 239 (the part related to the accounts part of 230, part of 231, 235, 236 and 238).

Line 04 covers the sum of the ending balance of accounts 411, 412, 414 and 415.

Line 05 covers the sum of the ending balance of accounts 420, 421, 422, 423, 424 and 425.

Line 06 covers the sum of the ending balance of accounts 413 and 426.

Line 07 covers the ending balance of account 430.

APPENDIX 1

Table 4. Value of realized investments in fixed assets in 2009

thous. RSD

		Total purchases (2+3)	Purchases of new fixed assets	Purchases of used fixed assets	Sales of fixed assets
		1	2	3	4
01	TANGIBLE FIXED ASSETS (02+03+06+07)				
02	Construction works				
03	Equipment with assembling (04+05)				
04	Domestic equipment with assembling				
05	Imported equipment with assembling				
06	Basic herd and long standing plants				
07	Land (08+09+10)				
08	Value of land				
09	Major improvements to land				
10	Property transfer costs				
11	INTANGIBLE FIXED ASSETS				

Realized investments represent the value of actually performed construction, production or purchase of constructional structures, equipment etc, regardless of their completion and whether payment for them has been effected.

The purchase value of investments should include: producer's price, trade margin, transport costs, costs of assembling, costs for carrying out studies, projects, investment proposals, expertise, technical inspection, property transfer. It also includes all indirect duties, taxes and compensations. The value added tax (VAT) is excluded from this value, except when the cooperative/cooperative union is not eligible for previous tax debate. If fixed assets are produced, i.e. constructed personally and for personal purposes, their value should be shown according to production costs, i.e. cost prices.

The value of realized investments should be shown according to invoices received from suppliers, i.e. contractors. The value of investments should also include the value of fixed assets acquired by financial leasing, the value of fixed assets obtained free of charge from a national or foreign donor as well as value of fixed assets acquired through barter.

Excluded are expenditures for ordinary maintenance and repairs of tangible fixed assets, investments in floating capital, revalorization of fixed assets and the purchase of fixed assets to be used under an operational leasing contract.

Column 2 indicates the value of fixed assets purchased directly from the contractor, equipment manufacturer or made for own use. This is the purchase value of those fixed assets that have not yet been bought/sold between indirect users of these assets. This value also includes: the value of major improvement of field/site, costs of transfer of field/site and the value of used equipment purchased abroad.

Column 3 indicates the value of purchased fixed assets that only changed the owner, i.e. were not purchased directly from the contractor, equipment manufacturer or were built for personal purposes. Excluded is the purchase value of the field/site.

Column 4 indicates the value of sales of fixed assets according to the agreed value, with the deduction of property transfer costs from the selling price. This line also includes value of fixed assets surrendered through barter and capital transfers paid.

Line 02 indicates the value of purchases and/or sales of residential buildings and accessory facilities (e.g. silos, cold storage, tanks, garages etc.), as well as other facilities of high-rise construction, civil engineering and hydraulic construction.

Line 04 indicates the value of purchases and/or sales of all types of transport vehicles as well as the value of power machines and devices, crankshafts, devices and other equipment with assembling (communication devices, big tools, instruments, laboratory equipment, office machines, libraries, learning aids, and similar articles not considered small inventory).

Lines 05 indicates the value of imported equipment with assembling of the same type as with the equipment referred to in line 04 if imported from abroad directly or by intermediation, whether as new or second-hand.

Line 06 indicates the value of purchases and/or sales of basic herd (livestock for service/breeding and work, as well as boars for own use), plantations, orchards, forestation of clearings, bare grounds and by planting.

Line 08 indicates the value of purchases and/or sales of land.

Line 09 indicates increase of the exploitable land because of clearing forests and rocky soil, drainage of swamps, building of embankments or drainage canals, flood protection and land erosion, building land recovery facilities, dams and barriers.

Line 10 indicates value of property transfer costs - costs of intermediation, expertise, lawyers, etc.

Line 11 indicates values of mining (mineral) explorations, purchased software, entertainment, literature and art original copies etc. Regarding the investments in other intangible fixed assets (patent rights, licenses etc.), enter only property transfer costs.

APPENDIX 1

Table 5. Revenues and expenditures in 2009

		Code	thous. RSD
01	Capital subsidies and other grants received from government for construction and purchase of fixed assets (gross amount received during the year)	683	
02	Donations for the construction and purchase of fixed assets, fixed assets received free of charge and write-off of long-term debts by creditors (donations received during the year, except government)		
03	Subsidies on products	684	
04	Subsidies on production	685	
05	Other donations and revenues received free of charge		
06	Donations given for the construction and purchase of fixed assets, fixed assets given free of charge, and writing off the claims of long-term debtors		
07	Capital taxes		

In line **01** enter government grants that involve the acquisition of fixed capital goods whether made in cash or in kind. Donations of equipment and aid for reconstruction and other improvements of capital goods are included. Also included are cancellation of tax debts and compensatory payments for losses accumulated during several financial years contracted with government bodies, compensation paid by government to cover exceptional losses or damages to the capital goods due to factors beyond the enterprise's control. (code 683).

In line **02** enter all grants on the same basis as in line 01, except government.

In line **03** enter all subsidies received during the financial year from the central, local government or other public bodies that are directly linked to the amount or value of goods or service produced (code 684). Subsidies on products are payable per unit of a good or service (as a specific amount per unit or as a percentage) and may also appear as compensation of production costs or losses incurred as a matter of deliberate government policy concerning prices or production of enterprise (deficiency payments/compensatory payments).

In line **04** enter all other kinds of government support in cash or in kind that are not directly linked to the quantity or the value of goods produced and sold or to the acquisition of capital goods as named above. It includes subsidies on payroll, environmental protection, R&D, tax refunds for export etc. (code 685).

In line **05** enter all the other donations, except donations for purchase equipment and other capital goods. If donation is given by government or government institution or agency, the amount should be written under lines 03 and/or 04.

In line **06** enter donations given for the construction or purchase of fixed assets, including accounting (net book) value of the assets given free of charge and writing off the claims of long-term debtors for any reason.

In line **07** enter the tax due to meliorations (e.g., tax for increase in value of agricultural land due to its reassign into construction land, etc.), taxes on gifts and other taxes on the value of assets that are paid in irregular and very rare intervals.

Date _____ 2010

Completed by:

Head officer:

(Name)

(Seal)

(Name)

Phone:

--	--	--	--	--

 /

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

LITERATURE

Eurostat: **European System of Accounts, 1995 (ESA 95)**, Luxembourg, 1996

Mr Andra Milojić:

Osnove Sistema nacionalnih računa, Metodološke studije, rasprave i dokumentacija, br. 32, SZS, Beograd, 1997.

Republički zavod za statistiku Srbije:

Sistem nacionalnih računa Republike Srbije 2000-2003, Studija, Beograd, 2005.

Commission of the European Communities, International monetary fund, Organization for Economic Co-operation and Development, United Nations, World Bank:

System of National Accounts 1993 (SNA 1993), Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C. 1993

On Behalf Of The European Commission, Enterprise And Industry Directorate-General, Carried Out By Ciriec (Centre Internationale De Recherches Et De Information Sur L'Économie Sociale Et Coopérative):

Manual for Drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy: Co-Operatives and Mutual Societies, December, 2006

Zakon o zadrugama ("Sl. list SRJ", br. 41/96 i 12/98 i "Sl. glasnik RS", br. 101/2005 - dr. zakon i 34/2006)

Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama ("Službenom listu SRJ", br. 32/93, 61/95, 44/99, 36/2002, 37/2002 i "Službenom glasniku RS", br. 72/2003).

Zakon o bankama ("Službeni glasnik RS", br. 107/05)

Zakon o osiguranju ("Službeni glasnik RS", 42/2005)

Zakon o računovodstvu i reviziji (Službeni glasnik RS", br. 46/06 i 111/09)

Internet prezentacija Zadrugnog savez Srbije

www.zssrbije.org